

עזר משפט

הלכות פריה ורביה, אישות,

עגונות וקידושין

תמצית כל סעיף וסעיף

החל מהגמרא והראשונים,

ועד השו"ע ונושאי כליו

אביעד תפוחי

ראש כולל הדיינות שדרות,
כולל הדיינות 'אור יוסף' בית חג"י,
אב"ד בבית הדין לממונות הר חברון

כל הזכויות שמורות לאביעד תפוחי.
אין להעתיק בכל אופן שהוא ללא רשות.

ניתן לרכוש ספרים נוספים של המחבר:
עזר משפט על חו"מ סימנים קפ"ט - ר"צ
עזר משפט על חו"מ סימנים רצ"א - תכ"ו
עזר משפט על אבן העזר סימנים ס"ו - קי"ח
עזר משפט על אבן העזר סימנים קי"ט - קע"ח

להערות והארות ניתן לפנות:
אביעד תפוחי
052-4548760
0524548@gmail.com

חלק מההסכמות ומכתבי הברכה התקבלו עבור
עזר משפט על חו"מ
ומובאים לקמן לפי סדר קבלתם

ספר זה יוצא לאור באמצעות

תרומתו הנדיבה של ידיד נכבד ויקר

אשר תרם את הספרים לעילוי נשמת אביו

יעקב בן מנחם ואסתר ז"ל

איש תם וישר וירא אלוקים וסר מרע

עסק כל ימיו בגמילות חסדים עם הזולת

לבו ודלתות ביתו היו פתוחים לנזקקים

אהב והוקיר תלמידי חכמים

קבע עיתים לתורה בהתמדה

וחינך את ילדיו לתורה ויראת שמיים

ספר זה מוקדש לעילוי נשמת סבתי היקרה

מרת רבקה טלאשרי ז"ל

בנעוריה שרדה את אימי השואה והחליטה לעלות לארץ ישראל מתוך

שכנוע עמוק שזה מקומו של כל יהודי.

בכוחות על - אנושיים שיקמה את עצמה, והקימה משפחה לתפארת

יחד עם סבא ר' משה אליעזר.

נאבקה כלביאה ללדת את ילדיה ולגדל אותם לתורה וליראה.

אהבה את מדינת ישראל בכל נימי נפשה,

ושמחה על כל התפתחות והאחזות של עמנו בארץ.

זכתה לראות נכדים ונינים,

בהם ראתה את הנצחון שלה על צוררי ישראל.

השיבה את נשמתה הטהורה לבוראה בי"ז אייר,

יום פטירת זקנה הנודע ביהודה.

ולעילוי נשמת

הוריה שמואל דוד ופריידא לנדאו

אחיה ואחיותיה רחל, אליעזר יצחק, מנחם ואסתר

שנספו בשואה הי"ד

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים.

הוקדש ע"י

הוריי ר' יוסף דב ושרה תפוחי

בהוקרה ולכבוד ידידינו
הרב המחבר ובני ביתו,
בברכה שתזכה שיפוצו מעיינותיך ותמשיך
ללמד בדיבוק חברים
ולהוסיף בכתיבת חידושיך,
מתוך נאמנות ואהבה
לעם ישראל חוסנו וישועתו.
"כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש
יוסיפו לך"

ולעילוי נשמת האשה, אוהבת התורה
ולומדיה
פייגע בת יצחק ומרים ע"ה

ספר זה מוקדש לעילוי נשמת הורינו

רפאל וגילת סיון ז"ל

יראי אלוקים וישרי דרך

גידלו את ילדיהם לתורה וליראת שמים

בנו את ביתם בבנימין

מתוך דביקות במצות ישוב הארץ

עסקו במכירת תשמישי קדושה

מתוך רצון לזכות את הרבים

במותם ציוו לנו את החיים

מוקדש על ידי המשפחה

הרב דוב ליאור

רב העיר
קריית ארבע היא חברון ת"ו

כס"ד, ב אלול תשע"ו

מכתב ברכה

הובאו לפניי שלושה קונטרסים של החיבור 'עזר משפט' מאת הרב אביעד תפוחי, העוסקים בענייני חושן משפט, הלכות אבדה, אונאה ושומרים, ועברתי על חלק ממנו. הרב המחבר ציין את מקורות הדינים מהתלמוד ומגדולי הפוסקים הראשונים והאחרונים והוסיף הסבר קצר וקולע כדי להקל על הלומדים לדעת את מקור הדין ואת טעמו. אין ספק שחיבור זה יכול להיות כלי עזר חשוב לאברכי הכוללים השוקדים על לימוד הלכות חושן משפט, ולאפשר להם לדעת, לזכור ולהבין את הנושאים. יישר כוחו של הרב המחבר על ההשקעה והעמל הגדולים הניכרים מבין השיטין. יהי רצון שיזכה לעלות ולהצליח בעולמה של תורה, ויפוצו מעיינותיו חוצה לזכות את הרבים ולקרב את ישראל לאביהם שבשמים.

החותם לכבוד התורה ולומדיה,

דוב ליאור

אשר זעליג וייס

כגן 8

פעיה"ק ירושלים ת"ו

י"ד תמוז ג'א

כג

הן ראיתי את ספרו הנפלא של תלמידי יקירי ידיד נפשי הר"ה ג' אביעד תפוחי שליט"א.
 ספר זה כשמו כן הוא "עזר משפט" סיכומים וביאורים לאורכה ולרוחבה של חשן משפט, ויש בו עזרה גדולה ותועלת חשובה לכל העוסקים במקצוע גדול זה של דיני ממונות.
 יודע אני את בקיאותו הגדולה של המחבר שליט"א בדיני ממונות בהיותו יושב ומשמש בפנינו בבית הדין בסברא ישרה ובהירה. וכך גם ספר זה מצויין בבהירות, בישרות בסדר נכון ובשפה ברורה ונעימה.
 בטוחני שהספר יהיה לתועלת גדולה, וברכתי להרה"ג שליט"א שדבריו יעלו על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן ורבים יאותו לאורו.

באהבת אומן

ב"ה
 י"ב תמוז, ע"ו
 הן ראיתי את ספרו הנפלא של תלמידי יקירי ידיד נפשי הר"ה ג' אביעד תפוחי שליט"א.
 ספר זה כשמו כן הוא "עזר משפט" סיכומים וביאורים לאורכה ולרוחבה של חשן משפט, ויש בו עזרה גדולה ותועלת חשובה לכל העוסקים במקצוע גדול זה של דיני ממונות.
 יודע אני את בקיאותו הגדולה של המחבר שליט"א בדיני ממונות בהיותו יושב ומשמש בפנינו בבית הדין בסברא ישרה ובהירה. וכך גם ספר זה מצויין בבהירות, בישרות בסדר נכון ובשפה ברורה ונעימה.
 בטוחני שהספר יהיה לתועלת גדולה, וברכתי להרה"ג שליט"א שדבריו יעלו על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן ורבים יאותו לאורו.

באהבת אומן
 אשר זעליג וייס
 אב"ד וראש ישיבת דרכי תורה
 פעיה"ק ירושלים ת"ו

בס"ד, כ' אייר תשע"ז
1103-4/ע"ז

דברי ברכה

הזכאו לפני גליונות ספרי **"עזר משפט"** סיכומים על דיני חושן משפט, מקורות הדינים בתלמוד ובראשונים, הרמב"ם וש"ע, בתוספת הארות והערות, שכתב וערך הרב היקר והנעלה, שוקד באהלה של תורה, עמו עוז ותושיה, משנתו ערוכה וברורה, מזכה הרבים, תהלתו בקהל חסידים, יראת ה' היא אוצרו, שמן תורק שמו, כבוד שם תפארתו, הרה"ג **אביעד תפוחי שליט"א**.

אכן דבר נאה ויאה עשה הרב המחבר, ויעיל לחזרה ולשינון סיכומי ההלכות בחושן משפט, מקורות הדינים בש"ס, עם דעות הפוסקים הראשונים, ודעת הרמב"ם במקורו, ודברי מן הש"ע, ודעות האחרונים, והכל עשה בעיון ישר ונכון, כבהירות בסדר נאה ונכון, בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, ובעזה"י יהיה זה לתועלת לבני התורה הלומדים ומשננים הלכות אלו, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

וראיתי את אשר כתב בהקדמתו בחשיבות לימוד הגמרא קודם שלומדים הלכות, וכבר אמרו בירושלמי (ר"פ ר"א זמילה) דכל תורה שאין לה בית אב אינה תורה, והשמיעונו כי אין להורות הלכה למעשה אלא ע"פ יסודות נאמנים בתלמוד, ובספר האשכול (בהלכות ס"ח עמוד ג') כתב: נשאל רב פלטוי גאון, איזה עדיף ומשובח, אם להעמיק בהלכות על פי התלמוד, או לעסוק בהלכות פסוקות וקטועות? והשיב, שרוב העולם מטין אחר הלכות פסוקות, ואומרים מה לנו להעמיק בקושיות ופלפולי הש"ס. אבל לא יפה הם עושים ואסור לעשות כן, שהם ממעטין התורה, וכתוב יגדיל תורה ויאדיר. ולא עוד אלא שגורמים שתשתכח התורה מישראל. ולא נתקנו הלכות פסוקות לשון בהם, אלא למי שלמד הש"ס כולו ועוסק בו תמיד, ואם מסתפק לו דבר בדין, ואינו יכול לפרשו, יעיין בהלכות ההם. עכ"ל. ולכן מוטלת חובה לפנות תחלה אל התלמוד, כי מן הבאר הזיהא ישקו העדרים, וכל תורה שאין לה בית אב [התלמוד] אינה תורה. ואם ד"ת עניים במקומן, הם עשירים במקום אחר. ואמרינן בסנהדרין (פב.) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה, א"ר יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה, במי שיש בידו חבילות של משנה. [אך כל שאין הדבר מבורר כל הצורך, מרכיב בראיות לחזק הדבר, ולאפושי גברי נמי].

ועיין למרן החיד"א בכרכי יוסף (יוה דעה סימן רסו סק"ח) שהביא בשם תשובת הגאונים כ"י, שכתבו כדברי ספר האשכול הנז' ע"ש. [והובא לשונו להלן עמוד הבא]. והביא מספר יש נוחלין שכתב, לימוד מסכת ברכות ענין גדול, מסכת שבת ענין מפואר, כתובות כולל כל התלמוד, חולין, עכו"ם, נדה, כלל גדול. ונדע מה שהפליגו גורי האר"י ז"ל בשבח הלימוד בתלמוד בבלי, וכתב מרן החיד"א בשם הגדולים (מערכת ד' אות נו) דאפשר דמשום הכי כמעט כל העסק הוא בתלמוד בבלי. ועיין במאורי אור (ערך גלות, ובסוף הספר). והאמוראים הראשונים מתחלה שחיברו ירושלמי זכו וכו' ואחר חיברו תלמוד בבלי כמ"ש הרמ"ז. ואחר כך האחרונים פירשו הירושלמי, זה היה על ידי עסק הבבלי, ומשם באו לפרש הירושלמי ועלה בידם שתיים כהלכתם. ומזה תשכיל גודל קדושת נשמת

הרמב"ם שחיבר הלכות ע"פ הירושלמי. נבמקום שלא מצינו הדין בתלמוד בבלי. ורבינו יהודה בר יקר שעשה פירוש לירושלמי, ומ"מ גם הם היו צריכים לעסוק ביותר בתלמוד בבלי.

ובשו"ת חות יאיר (סימן קכז) האריך בדבר סדר הלימוד לבני ישיבה צעירים, וכתב שם, דכודאי התלמוד אין לך מדה טובה הימנה, אכן הוא דרך רחוק מאד מאד, כי אם ילמד עם גפ"ת הקבוע שם בלימוד הכללי עוד דף אחד מהש"ס, והוא די והותר אף לבחור חשוב, אם יבקש שיתקיים בידו ויחרוך רמיה צידו, ולא ילך קמא קמא ברוח, נמצא שיכלה כמה שנים עד שיתקיימו בידו ד' זה' מסכתות גדולות, ולימוד הטורים והסמ"ע ראיתי בחורים רבים שוגים בזה, ששומעין כל יום שיעור מאלה ואינו תכלית כללי רק לדיני ממונות, שהוא על פי הסכרא והנכון קצה האחרון מן הלימוד וחלילה לי להקטין מעלות משפטי ה' כי חיות הנה, וממקום קדוש יהלכו, לא כמשפטי הגוים שהמה בנויים על שיקול הדעת ושכל האנושי, כמ"ש החכם האמתי מהר"ע בעל העקידה, שפתים ישק, רק שהיפוך הסדר הנכון הזה אינו רק מג' פנים. הא' לפעמים הרב המגיד בחר בזה בשביל עצמו כדי ללמוד דיני ממונות, ואפשר שהוא כבר מילא כריסו בשאר החלקים, הב' מפני הגובה והגאון אשר יחשבו בהם בקיאים בדיני ממונות, יצא טבעם תוך בני אדם וכו', ויקבלו שכר וכו', והוא לימוד שלא לשמה וגרע מיניה שתכליתו מצה ומריבה, להצדיק רשע ולהרשיע צדיק, והיא לא תצלח, והג' בחרו בדבר שיש בו פלפול ועומק כענין הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע וכו', והוא אמת, רק שדבר בעתו מה טוב, ואין ראוי למאוס מי השילוח ההולכים לאט, שיש בהם יפי כח וזכות אב"א, משום דתדיר שהוא חוב' היום שראוי לדעת כל איש ישראל, והוא חלק או"ת, ואחריו חלק יו"ד, שג"כ מה טוב ומה נעים שידע להבין ולהורות בביתו דברים קלים, שהם כביעותא בכותחא, או אם יתרמי במקום שאין איש, ואב"א משום דמקודש שבשני חלקים אלו נכללים תילי תילי מצות חובות הגוף הנה, ודקדוקיהן כפלי כפלים ממה שימצאו בחו"מ, אף כי בכללם אין בהם חובת ידיעה המגיע לחובת מעשה. והנה בדורותינו זה החלק המובחר והטוב, חלק אורח חיים כשמו כן הוא, יושב שכול וגלמוד אין איש שם על לב, דוגמת מסכת מועד קטן שזכר בעל ספר חסידים. והנה בדורות הראשונים לפי מה ששמעתי היו שומעים ולומדים בבחירתם ספר העקידה, והעיקרים, והכוזרי, ודוגמתן, מפני שהיה כל מגמתן להשלמת נפשם, שהוא האמונה בשרשי הרת, לכן למדו ספרים המדברים וחוקרים בזה. ובזה יפה עושיין דורות הללו שמתרחקים מאותן הלימודים, כי טוב ויפה לנו ולבנינו להאמין האמונות המוטלים עלינו בלי חקירה. גם היו קצתם לומדי' מטעם הנ"ל ספר חובת הלבבות, והוא מדבר ג"כ בחקירה בשער הראשון, ובשאר שערים מלא דעת ויראת ה'. ועמ"ש בהקדמה על איש שלמד דיני גיטין וקידושין, ולא ידע דבר מחובת הלבבות, המוטל על כל איש ישראלי. ע"ש. וע"ע בספר עיקרים (מאמר א' ע"ס 12).

כי גם חלק או"ת מוטל על כל איש ישראל לדעת לפחות כלליו ורוב פרטיו, והרי זה לימוד המובחר ששנו רז"ל, הלמד ע"מ לעשות ולקיים, שמספיקין בידו וכו'. ע"כ. והגאון החזון איש באגרותיו חלק ג' (פרק תיח) כתב, דמי שאינו יודע את כל הש"ס אינו יכול לומר סברא ישרה בעיניו.

Yitzhak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

גם הגאון רבי ישראל סלנטר (אור ישראל סי"ח) כתב, ללמוד התלמוד הוא העיון הנכון לשאוב יסודות התלמוד בפרטיו ממקומות המפוזרים ולהביין ולהורות כדת, וזאת היא שימוש תלמידי חכמים, וקרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים ה"ז עם הארץ (ברכת טז):

וברכתי להרב המחבר שיה"ר וחפץ ה' בידו יצלת, ויפוצו מעיינותיו חוצה, ולהמשיך בזיכוי הרבים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, ויזכה לברך על המוגמר להוציא לאור כל כתביו על חושן משפט, שובע שמחות וכל טוב.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

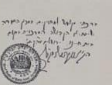

ישיבת מרכז הרב

YESHIVAT
MERCZAZ
HARAV

מקימו: הרב אברהם יצחק קוק זצ"ל
עברית: יצחק יעקב קוק זצ"ל
Founded by Harav
Avraham Y. Kook

הרב צבי יהודה 12
ת.ד. 5010, ירושלים 91050
טלפון: 02-6524793
פקס: 02-6540356

12 Harav Zvi Yehuda St.
PO Box 5010
Jerusalem, 91050
Phone: 02-6524793
Fax: 02-6540356
www.merczaf-harav.org.il

תש"י תשל"א

דפ"ר

אבתך זכר

יגדתי בענין הכנסת התורה במעלה שיש לה תפוחי שליש"א
מזהב לבינה מלאי אלוהים. היום כולל דיני-
במשפט שדינה וקויה חמ"ר צדקה אהפלה בא
בכבודי ופני תעלה סולם נאה וישל בשפה
כנינה נעימה בא סוף אכן הוצי' המלא
אז שיקן כנינה מנהיג עמנו עמנו עמנו עמנו
אז כי משנה ומנהיג או תמנה אצ"ר זכר
האליקים בלוידי אלו הנשנים ואלו כוונה
אלו אצ"ר אז כנינה אזי שמשל כנינה
אזינים אהבה תענה ואהבה ואלה אז
הכנינה נעימה, לחניה ומנהיג ומנהיג
הזול צי ומנהיג א היום אלו הבינה אלו
במשפחה רבה ומנהיג ואלו נעימה מנהיג
על אשה נעימה. יוצרי דעה' אצ"ר אז
המנהיג יוצר מנהיג ואלו אצ"ר למנהיג או
סיימה בלוידי אהבה כנינה דקדושה
הלכה אזי אלו קנינה לכו

כנינה כנינה
וזנינה אצ"ר המנהיג

יצ"ר אצ"ר

ידידי היקר הרב הנעלה בתורה וביראה הקודמת לה מוהר"ר אביעד תפוחי שליט"א ראש כולל הדיינות בישיבת שדרות ובית חג"י זכה להעלות על הכתב מפרי תנובתו סיכום נאה וישר בשפה ברורה ונעימה על שו"ע אבן העזר, הכולל את עיקרי השיטות מהגמ' והראשונים עד להלכה וזכה כי משנתו הסדורה לו תהיה לעזור לכל העוסקים בלימוד אלו הנושאים. ולא באתי אלא לצרף את ברכתי אליו שיוסיף כהנה וכהנה להגדיל תורה ולהאדירה ולזכות את הרבים מתורתו, שתהא משתמרת ומתברכת באשר זה מגמתו כל הימים מאז היכרותי אותו בהסתופפו בבית מדרשנו ועלה ונתעלה בתורה ובכל מידה נכונה. ויזכה בעזה"י לברך על המוגמר מתוך שמחה וטוב לבב ותהיה לו סייעתא דשמיא להורות כהלכה בעבודת הקודש אשר עליו בזה ובבא.

בברכת כהנים,
ובברכה לכבוד התורה
יעקב שפירא

פתיחה

ברוך הוא אלוקינו שבראנו לכבודו, ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו, וזיכני ללמוד את תורתו בנחת ובישוב הדעת. תוך כדי לימודי את חושן משפט ואבן העזר סיכמתי את הלימוד. לאחר שבע שנים זכיתי והמלאכה הגיעה לסיימה והצטברו תחת ידי מאות רבות של עמודי סיכומים. בשלב זה ראיתי את הברכה הגדולה שיש לי מן הסיכומים, אך כלל לא עלה בדעתי לפרסם את הדברים. אמנם זכיתי והביאני המלך חזריו לעמוד בראש כולל דיינות אשר ממומן וממוקם בישיבת ההסדר 'אפיקי דעת' - שדרות בראשות ראש הישיבה הרב דוד פנדל שליט"א, וללמד חושן משפט ואבן העזר חבורה של בני עליה מיוחדים במינם המשקיעים את כל אונם והונם כדי להתגדל בתורה. רק אז עמדתי על מעלתם הגדולה של הסיכומים שברשותי ועל החשיבות שבפרסומם ככלי עזר משמעותי לבא בשערי מקצוע זה של התורה. על כן שינסתי מתני ועברתי על הסיכומים הדק היטב היטב הדק, תקנתי והוספתי, גרעתי ודקדקתי כדי להוציא מתחת ידי דבר מתוקן, בעזרת ה'.

לפני כשנתיים זכיתי להוציא לאור שני כרכי 'עזר משפט' על חושן משפט חלק ג'. שמחתי עד מאד לגלות שרוכשי הספרים הפיקו מהם את התועלת המקווה, והסתייעו בהם כדי ללמוד תורה בגדלות. זכיתי אף שההדפסה הראשונה אזלה והוצאנו הוצאה שניה. תקוותי ותפילתי שספר זה כקודמיו אכן ישיג את יעודו ויהווה כלי עזר אמיתי לדורשי ה' ואוהבי שמו.

כידוע, חו"מ ואבהע"ז הם נושאים רחבים ועמוקים, לכן ברצוני להציג כאן שיטת לימוד אשר מנסיוני היא הטובה ביותר לרוצה לצלוח את הים הסוער הזה בשלום, בבטחה ובמתיקות. כמוכן שזו לא שיטה מחודשת שלי, אלא של גדולים ממני.

א. חשיבות לימוד הגמרא

היסודות בכל נושא טמונים כמוכן בגמרא. אי אפשר להשוות לימוד בו הלומד בקי בסוגיות הרלוונטיות בש"ס, לבין לימוד בו הלומד אינו בקי בהם. הפער משמעותי משתי סיבות. ראשית, בתחום הלימודי. פשוט וברור שדברי הראשונים והאחרונים בנויים על גבי סוגיות הגמרא וזו מהווה תשתית חיונית להם. יתירה מכך, ההנחה היסודית של הראשונים והאחרונים היא שהלומד בקי באותם סוגיות ולכן פעמים רבות הם מקצרים בדבריהם ונסמכים על הידע המוקדם של הלומד. כאשר ידע זה חסר, הלומד יתקל בקשיים רבים בהבנת הדברים. לעיתים, יחשוב הלומד שאכן הבין את הדברים, אך כאשר

יחזור ליסודות המתבארים בגמרא יגלה שלא הבין את הדברים לאשורם. כאשר ניגשים לטור וש"ע מתוך ידיעה של היסודות ממקורם הרי שהלימוד ברור יותר ומדויק יותר.

הידע המוקדם בסוגיות הש"ס משמעותי גם עבור המתיקות בלימוד. ניתן להמשיל זאת להבדל בין שחקן המשחק על הבימה לבין מי שצופה בו מן הקהל. לעומד על הבמה יש שייכות גדולה ועצומה להצגה, הוא חלק ממשי ממנה, וממילא יש לו הנאה רבה מכל הגה ומכל תנועה על הבמה. לעומת זאת היושב בקהל, הרי הוא פאסיבי ועליו לקבל כל דבר שנעשה על הבמה ללא יכולת התערבות מצדו, ברור שהנאתו מן ההצגה פחותה בהרבה. כך על דרך משל להבדיל בין הקודש ובין החול, ההבדל בין מי שניגש ללימוד ההלכה מתוך היכרות עם הסוגיות לבין מי שאינו בקי בהם. האחרון דומה לצופה מן הצד, הוא אינו יכול לחוות דעה ביחס למחלוקות המובאות בפניו, הוא אינו יכול להעלות סברות מוצקות ביחס לשאלות שמעוררים נושאי הכלים, הוא אינו חלק מתהליך הלימוד, עליו לקבל כל מה שמוצג בפניו. שונה בתכלית מי שבקי בסוגיות, יש לו דעה בנושא, הוא יכול להתאבק בעפר רגליהם של הראשונים והאחרונים, להקשות ולתרוץ לבנות ולנתון, הוא חלק מ'ההצגה' עצמה. מתיקות הלימוד של השני עולה עשרות מונים על זו של הראשון.

ב. היקף ומיקוד בלימוד הגמרא

פעמים רבות נשאלת השאלה איך ראוי ללמוד את הגמרא כהקדמה ללימוד ההלכה. יש הדוגלים בשיטה לראות לפני כל סימן את הגמרות הרלוונטיות לסימן זה. ניתן למנות ארבע חסרונות בשיטה זו. ראשית, הלימוד נעשה קרעים קרעים, שכן רק לעיתים ניתן ללמוד סוגיות שלימות כהקדמה לסימן, אך פעמים רבות הלומד מוצא את עצמו לומד שורה פה ושורה שם. באופן זה חסר ההקשר של הסוגיא, דבר שהוא משמעותי מאד בלימוד הגמרא. כמו כן, בצורת לימוד זו נשמטים פרטים רבים הנלמדים בדרך אגב משאר חלקי הסוגיא. שנית, קשה מאד לזכור את הגמרא כאשר היא אינה נלמדת בצורה שיטתית ועקבית. שלישית, הראשונים והאחרונים מרבים להביא ראיות רבות מכל הש"ס. מי שלומד רק את השורות הרלוונטיות לסימן שלפניו ימצא את עצמו משקיע שעות רבות בהבנת ראיות פשוטות שהם מביאים. כחסרון אחרון יש למנות את חוסר העצמאות של הלומד המוגבל לשורות מסוימות של גמרא וממילא את חסרון המתיקות הנובע מכך, מתיקות שהיא כל כך חשובה בלימוד התורה.

כנגד שיטה זו, יש הדוגלים בשיטה שיש להיות בקי בש"ס לפני שניגשים ללימוד ההלכה. כך כאשר יגש הלומד ללמוד הלכה הרי שההלכה תהיה כקומה שניה הבנויה על גבי יסודות מוצקים של הקומה הראשונה. החסרון בשיטה זו, הוא שעבור לומדים רבים שיטה זו אינה ישימה מצד סיבות טכניות או מצד שאין אדם למד אלא במקום ובמה שליבו חפץ

וכעת חשקה נפשם בלימוד ההלכה. כמו כן, אף הבקי בש"ס צריך לרענן את זכרונו כאשר הוא ניגש ללמוד את ההלכה.

לכן אני מציע לשלב בין השיטות ולקבוע שני מסלולי לימוד גמרא במקביל. המסלול הראשון, לימוד מקיף בש"ס. דהיינו לקבוע הספק מוגדר בכל יום ללימוד המסכת הרלוונטית, ואם אפשר אף להיבחן על כך. באופן זה נבנים היסודות החשובים ביותר של הלומד, יסודות הבנויים על בסיס הגמרא. בנוסף יש לקבוע מסלול שני של לימוד הגמרות הרלוונטיות לפני כל סימן, גפ"ת עם רא"ש רי"ף ור"ן. באופן זה, כאשר ניגש הלומד לסימן הרי הוא מוכן אליו. יש להדגיש שראוי לפתוח את הגמרות עצמם ולא להסמך על ציטוטים שמביא הבית יוסף. בשילוב שני מסלולים אלו, יוכל הלומד בעזרת ה' גם לבנות את עצמו בצורה יסודית, וגם לאפשר לעצמו בינתיים לימוד משמעותי ואיכותי.

לצורך כך, בפתיחה לכל סימן הבאנו את הגמרות הרלוונטיות לסימן זה בתוספת ציונים מדויקים.

ג. 'שיטת הסבבים'

כאשר זכיתי להסתופף בשיבת 'מרכז הרב' בראשותו של הרה"ג אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל, נהגתי להשתדל לשהות במחיצתו ולקבל ממנו הדרכות. הזרכתו בלימוד הגמרא היתה שיש ללמוד 'רק' גמרא, רש"י תוספות ואחד מגדולי האחרונים. לימוד הגפ"ת נדרש להיות בעיון נמרץ, ואילו בלימוד של אחד מגדולי האחרונים המטרה אינה להיות בקי בדבריו, אלא להעזר בו כאבן בוחן האם הלימוד של הגפ"ת הוא בצורה הראויה. שכן אם הלומד מבין את קושיותיו של ה'אחרון' סימן שאכן למד כראוי, אך אם דבריו של ה'אחרון' קשים ובלתי ברורים סימן שלימוד הגפ"ת לא היה ברור דיו. זכיתי ואימצתי את שיטתו של ראש הישיבה וכך למדתי במשך כמה שנים. באחת הפעמים שאלתי את ראש הישיבה, מה עם שאר הראשונים, מתי אזכה ללמוד אותם? תשובתו מהווה עבורי עד היום הנחיה משמעותית מאד בלימוד. הוא ענה לי 'בסבב הבא'. ואז כשפניתי ללכת, אחז בזרועי ואמר לי 'הסבב הבא אינו דוקא בעוד שבע שנים אלא לאחר שאתה לומד את המסכת כמה פעמים בצורה טובה, אז מתחיל את הסבב הבא'.

יסוד זה ליווה אותי במהלך לימודי ואני רואה בו יסוד חשוב. ים התלמוד וההלכה הוא עמוק ורחב עד למאד. לומד רגיל עלול למצוא את עצמו שט בים סוער זה ללא מצפן וללא תוכניות מסודרות, מטייל מכאן לשם ומהכא להתם. בסוף שיטת זה יתכן ויגלה שקיצר במה שהיה לו להאריך ולהיפך, או שעסק בציצים ופרחים ולא נותר לו זמן לעסוק בעיקרי התורה. לכן ראוי לו ללומד הבוגר שיגדיר לעצמו במה רוצה לעסוק, ומה הוא משאיר ללימוד מאוחר יותר. מה הוא מגדיר ללימוד בסבב זה, ומה הוא מותיר לסבב הבא. כמובן

שהחלטה מה נכלל בכל סבב תלויה בגורמים רבים, חלקם אובייקטיביים וחלקם סובייקטיביים ולכן כל אחד צריך להגדיר זאת לעצמו. ברצוני להציע הצעה להגדרת סבבי הלימוד. לאחר לימוד הגמרות, יגש הלומד אל לימוד הטור וב"י. לאחר מכן, יגש ללימוד שו"ע עם נו"כ הבסיסים - סמ"ע וש"ך. רק לאחר שהנו"כ הבסיסים הללו מובנים היטב, רק אז יש לגשת להרחבות. אמנם מן הראוי ללמוד את כל ההרחבות, אבל דא עקא שהדבר קשה לרוב הלומדים ולכן יש לברור את הס"קים החשובים והיסודיים ולהשאיר את השאר לסבב הבא, בעזרת ה'.

לצורך כך, בפתיחה לכל סימן הבאתי רשימה של פתחי תשובה היסודיים ביותר בסימן.

ד. שיעורי עיון

ב"ה זכיתי להעביר שיעורים בנושאים אלו בכולל הדיינות שבישיבת שדרות. חלק מהשיעורים נוטים לסגנון העיון הישיבתי וחלקם נוטים לסגנון הלכתי, כיון שיש חשיבות לשני הסגנונות השתדלתי לשלב ביניהם. רצוני עז להוציא את השיעורים הללו לאור, כיון שמצאתי שהם יכולים להביא תועלת לאנשים כערכי. אך עד שיזכני ה' להוציא את שאיפתי אל הפועל, אשלח אותם לכל המעוניין בכך. שיעורים אלו מהווים השלמה הכרחית לספר זה, כיון שהם מסייעים ללומד להעמיק בנושאים השונים, ומחדדים את ההבנה במושגי היסוד. להלן רשימת השיעורים:

1. שיעור פתיחה לאבן העזר	13. תינוק מושלך לענין נזיקין - דיני
2. מצוות פו"ר	חזקת ממון
3. יסודות בחזר"ג	14. תרי רובי
4. יסודות למעשה בהלכות פצ"ד	15. האם ניצולות השואה מותרת
5. תרומת ביצית - אחר מי מתייחס הולד	16. אין חלל אלא מאיסורי כהונה
6. איסור קרבה לעריות	17. עדי כיעור
7. משפחה שנטמעה	18. מעוברת ומינקת חבירו
8. איסור זונה לכהן	19. עדות מחלל שבת לענין עדות אשה
9. לא תתחתן במ	20. כתב של השלטונות
10. ברור יהדות לעולי רוסיה	21. ע"א בעדות אשה
11. טענת ברי להכשיר את עצמה ואת הולד	22. חללי מלחמת יו"כ - תשובת הגרע"י
12. היתרי ממזרות	23. עגונות השואה האיומה

24. אמירה בקידושין
 25. נישואים אזרחיים
 26. קידושה בגזל
 27. מי נאמן לומר שהתקיים התנאי
 28. המקדש בע"א
 29. חופה
 30. הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת
 משה וישראל
 31. קדושין מדין ערב או עבד כנעני
 32. פרטי דינים המצויים בברכת חתנים
 33. חזקה של יח עושה שליחותו
 34. אונס בתנאי
 35. שמא שו"פ במדי
 36. המקדש בחפץ גזול לאחר יאוש
 בלבד או המקדש בממון שאינו שלו
 37. דיני תנאים
 38. קידושי שחוק
 39. ברכת חתנים
 40. נוסח שטר כתובה
 41. עיקר כתובה
 42. כתובה שאבדה
 43. הפוחת מכתובה
 44. פתח פתוח מצאתי
 45. כתובת חרש
 46. מלאכות שהאשה עושה לבעלה
 47. עישור נכסים
 48. סוגיות אקטואליות במזונות
 49. מזונות למי שהלך למדינת הים
 50. עונה
 51. יסודות בדיני מורדת
 52. מורדת הלכה למעשה
 53. מעשה ידים של האשה
54. נכסי צאן ברזל
 55. נכסי מלוג ופירות נ"מ
 56. אצל מי גדלים בני הגרושים
 57. מכירה של נ"מ ונצ"ב
 58. מזונות האשה
 59. מזונות האלמנה
 60. מדור ומזונות האלמנה
 61. קדימות בין בע"ח לכתובה
 62. עוברת על דת
 63. עוברת על דת - למעשה בימינו
 64. האומרת טמאה אני
 65. מינוי ע"י כתיבה
 66. מילי ואומר אמרו
 67. נאמנות שלישי
 68. שליח שני
 69. נשטתה המשלח
 70. שיר בגט
 71. שינוי תנאים
 72. תנאי של אם לפי שיטת הרמב"ם
 73. ע"ח וע"מ
 74. כפיית גט
 75. גירושי שוטה
 76. שינוי מציווי המשלח
 77. הרחקות דרבינו תם
 78. אופן הנתינה
 79. ריח הגט
 80. שם העיר
 81. הגט מצפת
 82. משפטי התנאים
 83. הגדרת תינוק כחי
 84. תנאי בנישואין
 85. כוונה לשם מצוה ביבום

86. הגדרת גדול - סימנים ושנים
 87. חליצה מוטעת
 88. איטר רגל
 89. פרטים בחליצה
 90. יצאה חמותו למדינת הים
 91. שמא עיניו נתן באחרת

ה. שאלות חזרה

שאלות חזרה הינן כלי יעיל ומומלץ המסייע ללומד לברר לעצמו האם התורה שלמד נקלטה כדבעי. ניתן להשתמש בשאלות אלו בסיום כל סימן, או בתקופה של החזרות הכלליות על הנושא הנלמד. מומלץ לכתוב את התשובות ולא רק לומר אותם בע"פ, שכן בשעת הכתיבה ניתן להבחין האם התשובה מלאה וישנה התייחסות לכל הפרטים בשאלה.

לצורך כך, בסוף הספר הוספנו את השאלות שנשאלו במבחני הרבנות הראשית לישראל, בתוספת הפניות למיקומם של התשובות בספר. תודתי נתונה לידידי הרב עקיבא כהנא שליט"א, אשר במסגרת לימודיו בכולל 'ארץ חמדה' שקד על סידור השאלות לפי נושאים, וכן על כתיבת מקורות לתשובות לשאלות, ובחפץ לב מסר את הקובץ כולו להדפסה בספר זה. יש לציין שחלק מההפניות שונו על ידי כדי להתאימם לספר זה. כמובן שכל הזכויות שמורות לרב כהנא ולכולל 'ארץ חמדה'.

ו. אופן השימוש המומלץ בספר זה

ככדי להקל על הלומד, השתדלתי למעט בסימונים ובשינויי גופן, יש רק שני סימונים שעל הלומד להכיר -

א.

◀ - סימון זה מבטא דעה חולקת.

לדוגמא, כדי לציין שישנה מחלוקת בין רש"י ותוספות כתבתי כך -

◀ רש"י - .....

◀ תוספות - .....

ב.

סגנון עיצוב של 'כניסה לפני טקסט' - עיצוב זה מבטא הרחבה של הדעה הקודמת. לדוגמא, כדי לציין שדברי הח"מ הם הרחבה לשיטת רש"י ואילו דברי הרע"א הם הרחבה לשיטת תוספות, כתבתי כך -

◀ רש"י - .....

- ח"מ -

◀ תוספות - .....

- רע"א -

ז. תודות

ואילו פינו מלא שירה כים ולשונונו רינה כהמון גליו ושפתותינו שבה כמרחבי רקיע ועינונו מאירות כשמש וכירח וידינו פרושות כנשרי שמים ורגלינו קלות כאיילות, אין אנחנו מספיקים להודות לך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו. מילים אלו מביעות בצורה מדוייקת את תחושותי בעת נעילת שער זו. בכל שנות לימודי חשתי השגחה פרטית מיוחדת המדריכה אותי ומנחה אותי בנתיבות הלימוד והעליה. 'ומה איש לך והכל שלך'.

זכיתי למורים ורבנים דגולים במשך כל שנות לימודי ולא אוכל למנות את כולם. אך באופן מיוחד ברצוני להודות לשיבת 'מרכז הרב' בה זכיתי ללמוד במשך שנים רבות תחת הנהגתו של מו"ר הגאון הגדול הרב אברהם כהנא שפירא זצ"ל, ראש הישיבה והרב הראשי לישראל, אשר מלבד היותו עסוק בהנהגת כלל ישראל היה מעל לכל מסור לישיבה ולתלמידיה. ברצוני להודות גם לבנו וממשיך דרכו הרה"ג יעקב שפירא שליט"א, ראש ישיבת מרכז הרב וחבר מועצת הרבנות הראשית, אשר קירב אותי אליו בעבודות אהבה וזכיתי ללמוד ממנו רבות בתורה וביראה. כמו כן ברצוני להודות לבית מדרש הגבוה 'אור יוסף' בבית חג"י אשר היווה עבורי בית גידול משמעותי, ולעומד בראשו מו"ר הרב אמוץ כהן שליט"א אשר רבות למדתי משיעוריו ועוד הרבה יותר מזה ממה שראיתי ועקבתי אחרי הנהגותיו ויראתו הקודמת לחכמתו. כעת זיכני ה' לעמוד לצידו בראשות בית מדרש חשוב זה ולסייע בידו להגדיל תורה ולהאדירה. כמו כן ברצוני להודות למו"ר הרה"ג אשר וייס שליט"א אשר זכיתי לקרבה מיוחדת אליו, ואף זכיתי להסתופף בבית דינו וללמוד ממנו כיצד לנווט בית דין לממונות בישרות, באומץ ובנעימות.

ברצוני להודות להוריי היקרים ר' יוסף דב ושרה תפוחי על שהשקיעו כה רבות בגידולי ובחינוכי. כמו כן ברצוני להודות לחמי חמותי, ר' חיים וסוזי פדר על כל השקעתם בנו בעין טובה ונפש חפצה.

כמו כן תודתי נתונה לסבא ר' ד"ר מאיר זאב פרידמן, אשר מעודד אותי ומראה חיבה יתירה לכל המפעלים להם אני שותף, אני מתפלל שה' יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים בבריאות איתנה לאורך ימים ושנים.

כאן המקום להציב יד לסבים וסבתות שהלכו לבית עולמם בשיבה טובה - ר' אברהם יהושע תפוחי איש ירושלים להם אני שותף, אני מתפלל שה' יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים בבריאות איתנה לאורך ימים ושנים.

כאן המקום להציב יד לסבים וסבתות שהלכו לבית עולמם בשיבה טובה - ר' אברהם יהושע תפוחי איש ירושלים בכל רמ"ח ושס"ה שחיבבני עד למאד והתאמץ והצליח להאהיב עלי את צוף דבשה של התורה, מרת שרה תפוחי שהיתה דור אחר דור מתושבי ירושלים קרתא דשופריא, ר' מנחם מנדל פדר מקים עולה של תורה בדנוור קולורדו,

ואשתו מרת מלכה רבקה פדר אשר יחד איתו הקימו בית גדול בישראל וזכו לדור ישרים מבורך. מרת רוזה פרידמן אשה גיבורה בעלת לב רחום ואוהב לעם ישראל ולארץ ישראל, אשר זכינו ללוות את יציאת נשמתה בטהרה. ר' משה אליעזר טלאשרי אוד מוצל מאש איש תם וישר ירא אלוקים וסר מרע, ואחרונה חביבה אשתו סבתא רבקה טלאשרי אשר גבורתה, חריצותה, שנינותה ואהבתה הגדולה לעם ולארץ מהווים מגדלאור עבור כל צאצאיה.

עמלם, תפילתם, דמעתם וחינוכם משוקעים בנו ובספר זה.

ברצוני להודות לכל מי שתרום להוצאת ספר זה, ובפרט לידידי היקר והאהוב התומך רבות במפעלי תורה וחסד אשר תרום בעבר להוצאת 'עזר משפט' על חו"מ ח"ג ועתה נדבה רוחו להעמיס על שכמו את ההוצאות להוצאת 'עזר משפט' על אבן העזר. את תרומתו הנדיבה הוא הקדיש לעילוי נשמת אביו מנחם בן יעקב ואסתר ז"ל. אביו התייחד בין השאר באהבתו לתורה וללומדיה, וב"ה בנו זכה לירש ממנו תכונה יקרה זו אשר מניבה ובעז"ה עוד תניב פירות מתוקים להגדלת תורה ולהאדרתה. כמו כן אציין את הוריי היקרים שתרמו לעילוי נשמת סבתי מרת רבקה טלאשרי ז"ל, ואת אלעד ושפרה סיון, שתרמו לע"נ הוריו של אלעד שהם גם דודיי, רפאל וגילת סיון ז"ל. יהי הלימוד בספרים אלו לעילוי נשמתם. תודה מיוחדת לרב בנימין רוקח שעבר על חלק מהסימנים והעיר הערות חשובות. וכן לבן דודי ר' עופר סיון שסייע בידי לעמד את הספר.

אחרונים חביבים אודה למשפחתי הגרעינית. בראש ובראשונה אודה מעומק ליבי לאשתי אשת חיל עטרת בעלה, שירה מיכל תחי', אשר מחמת אהבתה הגדולה לתורה וללומדיה מתמסרת לגידול הילדים וטיפול בעניני הבית ומעודדת אותי ללא הרף לגדול, ללמוד וללמד, ואף מסייעת רבות בהוצאת הספרים. ועימה אודה לילדיי שמסייעים לי כל אחד כפי יכולתו כדי שאוכל לשקוד על תלמודי ואף חלקם סייעו לי בעימוד ספר זה - תחיה מלכה, אפרת, אברהם יהושע, יאיר מנחם, משה דוד, יהודה שמעון וטליה שושנה. יהי רצון שנזכה לגדלם לתורה לחופה ולמעשים טובים, ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו ויקויים בנו מקרא שכתוב "בהתהלך תנחה אתך, בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך", "אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד".

אביעד תפוחי

תוכן ענינים

3..... פתיחה

25..... תוכן ענינים

35..... סימן א/ פו"ר, ושלא לעמוד ללא אשה

(א חיוב פו"ר - 35 / ב) מכירת ס"ת - 35 / ג) ד) גיל הנישואין - 36 / מי שעוסק בתורה - 37 / ה) גדר פו"ר - 38 / ו) מתו הילדים, עיבור באמבטי - 38 / ז) גר, עבד - 39 / ח) לא יעמוד ללא אשה, אל תנח ידיך - 39 / ט) כמה נשים מותר לשאת - 41 / י) חדר"ג שלא לשאת ב' נשים - 41 / יא) היכן שאין חדר"ג - 48 / יב) יד) שהה עשר שנים ולא ילדה - 48 / יג) חיובי אשה - 48 /

49..... סימן ב/ שיקח לו אשה הגונה

(א אשה הוגנת לו - 49 / ב) חזקת כשרות וממי להתרחק - 49 / ג) יצא ערער - 51 / ד) שתיקה - 53 / ה) אלמנת עיסה - 53 / ו) בת ת"ח - 56 / ז) מצורעים - 57 / ח) כהנת לע"ה - 57 / ט) קטנה לזקן - 57 / י) יא) נושא ע"מ לגרש, נושא בב' מקומות - 57 /

58..... סימן ג/ בן שהוא ספק לכהונה

(א האומר כהן אני - 58 / ב) להעלות לכהונה עפ"י עד אחד וכדומה - 60 / ג) ו) עדות על אביו שהיה כהן - 62 / ד) גומלין - 64 / ה) להעיד בגודלו מה שראה בקוטנו - 64 / ז) תרי ותרי - 64 / ח) ספק כהן ספק ישראל - 65 / ט) מ"נ כהן - 65 /

67..... סימן ד/ האסורים לבוא בקהל וממזר

(א ממזר ונתין - 67 / ב) ג) ד) עמוני מואבי ומצרי - 68 / ה) גוי ועבד הבא על בת ישראל - 68 / ו) גר עמוני הבא על בת ישראל - 69 / ז) ח) ט) שני גרים - 70 / י) עמוני מואבי מצרי ואדומי בזמן הזה - 71 / יא) עבד - 71 / יב) מקרים שעבד יוצא בהם לחירות - 71 / יג) הגדרת ממזר, הגדרת בן הנדה - 72 / יד) הלך בעלה למדינת הים וילדה - 73 / טו) נשואה שיש קול שמזנה (דומה ובת דומה) - 78 / טז) נשאת לאחר כיון שחשבה שבעלה מת - 80 / יז) חצי עבד חצי בן חורין - 81 / יח) ממזר שנשא ישראלית - 82 / יט) גוי הבא על בת ישראל - 82 / כ) ישראל הבא על גויה ושפחה, ממזר בשפחה - 83 / כא) גוי שבא על אמו - 84 / כב) גר הבא על ממזרת - 84 / כג) מי מוגדר כגר לעניין להיות מותר בממזרת - 85 / כד) ממזרים זה בזה - 85 / כה) יבמה שלא שהתה ג' חודשים - 85 / כו) פנויה שהתעברה - 86 / כז) ארוסה שהתעברה - 89 / כח) ארוסה שדיימא מעלמא - 90 / כט) אשת איש שטוענת שהולד לא מבעלה, דין יכיר - 91 / ל) האומר על עצמו שהוא ממזר - 96 / לא) אסופי - 97 / לב) נאמנות על אסופי - 97 / לג) לד) נמצא בעיר שרובה גויים/ ישראל - 98 / לה) נאמנות חיה - 100 / לו) ספק ממזר בספק ממזר - 101 / לז) אסופי במקום שיש גוי, אסופי הנושא אשה שספק ערוה עליו, קראים ואנוסים - 103 /

104.....סימן ה' / פצוע דכא.....

(א) האם בקדושתיה קאי - 104 / (ב) הגדרת פצ"ד וכרות שפכה - 105 / (ג) כקולמוס וכמרזב - 106 / (ד) ניקב - 106 / (ה) ניקב למטה מעטרה שכנגדו למעלה מעטרה - 107 / (ו) זרע יוצא בשביל של השתן - 108 / (ז) ביצה או שביל ביצה אחד - 108 / (ט) מטיל מ"ר משני שבילים - 109 / (י) פצ"ד בידי שמים - 109 / (יא) יב - 109 / (יג) איסור סירוס - 110 / (יד) אמירה לגוי - 111 /

113.....סימן ו' / נשים האסורות לכהן.....

(א) ספק גרושה, וריח הגט - 113 / (ב) ממאנת - 114 / (ג) קול על גירושין - 115 / (ד) קול על כתיבת גט - 115 / (ה) קול ואמטלא - 115 / (ו) כהן שנשא אשה האסורה לו - 117 / (ז) כהן וגרושתו - 117 / (ח) הגדרת זונה - 117 / (ט) נבעלה באונס לענין דין זונה - 120 / (י) אשת איש שנאנסה - 120 / (יא) 'נאנסתי' או עד אחד שנאנסה - 121 / (יג) שוויא אנפשה - 121 / (יד) פתח פתוח - 122 / (טו) קינא לה ונסתרה - 123 / (טז) קול מזנה - 123 / (יז) טוענת לכשר נבעלתי - 124 / (יח) הגדרת תרי רובי - 129 /

131.....סימן ז' / שבוייה וחללה.....

(א) (ב) שבוייה, מי נאמן להעיד שלא נתייחדה - 131 / (ג) כהן המעיד על השבוייה שהיא טהורה - 134 / (ד) נשבתי וטהורה אני - 135 / (ה) ע"א מול ע"א - 135 / (ו) נשבתי וטהורה אני ובאו עדים שנשבת - 136 / (ז) עדיה בצד אסתן - 136 / (ח) האם יש נאמנות אב לומר שבתו שבוייה? - 137 / (ט) לדור יחד - 137 / (י) עיר שכבשה כרכום - 137 / (יא) נחבשה ע"י ממון, וע"י נפשות - 139 / (יב) יג - 139 / (יג) חללה - 142 / (יד) אין חלל אלא מפסולי כהונה - 143 / (טז) בני חלל - 144 / (יז) גוי הבא על בת ישראל - 144 / (יח) חלל יצירתו בעבירה - 144 / (יט) חלוצה ושניות - 144 / (כ) ספק חלל, חלל דרבנן (מחלוצה) - 145 / (כא) גירות - 145 / (כב) לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולים - 146 / (כג) משפחה שהתערב בה ספק חלל או חלל ודאי - 146 /

147.....סימן ח' / דין הולד הנוולד מתערובת.....

(א) (ב) יש קידושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר - 147 / (ג) גר - 147 / (ד) יש קידושין ויש עבירה - 147 / (ה) אין תפיסת קידושין בכלל - 147 /

148.....סימן ט' / קטלנית.....

(א) אשה קטלנית - 148 / (ב) איש שמתו שתי נשיו - 151 /

152.....סימן י' / איזו גרושה מותרת לחזור לבעלה.....

(א) מחזיר גרושתו שזינתה, שהתארסה לאחר, שיצא קול שנישאה לאחר - 152 / (ב) נשאת לאחר בקידושי דרבנן - 153 / (ג) המוציא משם ש"ר או נדר - 154 / (ד) רואה דם מחמת תשמיש - 155 / (ה) כנס את האשה שגירש מחמת ש"ר - 156 / (ו) התראה - 156 / (ז) איש שנדר - 156 /

158.....סימן י"א / אשה הנחשדת על אשת איש.....

(א) עדי כיעור - 158 / (ב) יצאה מהבעל, נשאת לאחר, ואח"כ נשאת לנטען - 163 / (ג) דין הכתובה - 163 / (ד) דרישה וחקירה - 164 / (ה) נטען על שפחה או על גויה - 165 / (ז) לגור יחד - 165 / (ח) התרו בו ועבר וכנס - 165 /

166..... סימן י"ב/ עדי גט ועדי מיתת הבעל אם מותרים לשאת אותה.....
 (א) עדי גט ועדי מיתת הבעל - 166 / (ב) חכם שאסר את האשה בנדר - 167 / (ג) נשאת האשה לאיש אחר - 167 / (ד) היתה לו אשה וגרש אותה - 167 /

169..... סימן י"ג/ הבחנת ג"ח, והרחקת כ"ז חודשים.....
 (א) חומר האיסור, אסור לארס, מאימתי מונים לגרושה - 169 / (ב) הבחנה ביבמה - 170 / (ג) מעוברת דידיה שנשאת לאחר ונתגרשה - 171 / (ד) גוי וגויה שהתגיירו, מחזיר גרושתו - 171 / (ה) ו הבחנה בגיורת ושפחה, באנוסה ומפותה - 171 / (ז) הבחנה בפילגש - 172 / (ח) שתי נשים שהוחלפו - 173 / (ט) קול על גט - האם צריך הבחנה מהגט החדש - 173 / (י) בדיעבד - 174 / (יא) יד מעוברת ומינקת חבירו - 175 / (יב) בדיעבד - 184 / (יג) איני ניזונת ואיני עושה הפטורה מהנקה - 186 /

187..... סימן י"ד/ חתן שמת אביו.....

188..... סימן ט"ו/ איסורי קירבה.....
 (א) תפיסת קידושין - 188 / (ב) ג' ד' ה' סבתות וסבתות רבות ללא נישואין - 189 / (ה) סבתות וסבתות רבות ע"י נישואין - 189 / (ח) ט' טז' יח' דודות - 190 / (י) כג' אחותו ובת אשת אביו - 190 / (יב) בת ונכדה - 191 / (יג) יד' בת אשתו - 192 / (טו) חמותו וסבתות של אשתו - 192 / (יז) כה' בני דודים, אשת אחיין, נכד האח - 193 / (יח) אחות הסבא ואשת אחי הסבא - 193 / (יט) כ' כלתו - 193 / (כא) אשת בן אשתו, אשת בעל אמו - 194 / (כב) אשת אחיו - 194 / (כד) אשת חמיו, אשת חתנו - 194 / (כו) אחות אשתו - 195 / (כז) נשא את אחות אשתו בשוגג - 195 / (כח) אשתו וגיטו הלכו למדינת הים - 196 / (כט) הולד - 197 / (ל) מפותת אחי אביו - 197 / (לא) קידושין שלא חלו - 197 /

198..... סימן ט"ז/ גויה ושפחה.....

(א) איסור דאורייתא ודרבנן בגוי - 198 / (ב) הבא על הגויה - 199 / (ג) הבא על שפחה - 200 / (ד) הנתפש עם שפחתו - 200 / (ה) ו התערב ולד שפחה או ולד גויה בולד ישראל - 201 /

202..... סימן י"ז/ עגונות.....

(א) תפיסת קידושין באשת איש ובספק אשת איש - 202 / (ב) האשה שאמרה גרשתני - 203 / (ג) הכשרים להעיד שהבעל מת - 206 / (ד) חמש נשים - 210 / (ה) דרישה וחקירה - 212 / (ו) אנוסים - 213 / (ז) הרגתיו - 214 / (ח) עד מפי עד - 215 / (ט) הכחשה בין העדים - 217 / (י) שמעו קול - 218 / (יא) יב' כתב - 218 / (יג) קטנים - 221 / (יד) גוי מסל"ת (א) - 222 / (טו) גוי מסל"ת (ב) - 224 / (טז) גוי מפי גוי - 226 / (יז) היהודי שיצא עימי מהעיר מת - 228 / (יח) שנים עם שם זהה - 229 / (יט) סימנים קלושים - 231 / (כ) חזרה מעדות - 231 / (כא) דו"ח - 231 / (כב) מעידים לאור הנר - 232 /

(כג משיאים עפ"י בת קול - 232 / כד1) טב"ע בגוף המת, סימן בכלים - 232 / כד2) סימן בגופו - 236 / כה) טב"ע בפנים ללא חוטם - 239 / כו) מתי הגוף משתנה - 240 / כז) ספק אם עברו ג' ימים - 243 / כח) שהה ג' ימים אך הפנים שלימות - 245 / כח2) ע"א במלחמה (בטביעה) (א) - 245 / כט) ל) ודאי מת - 248 / לא) מגוייד וצלוב - 249 / לב) מים שאין או יש להם סוף - 251 / לג) ע"א במלחמה (ב) - 253 / לד) לה) מים שאין להם סוף - 255 / לו) חזקת חיים - 257 / לז) הכחשת עדים - 257 / לח) ע"א פסול מול ע"א כשר - 261 / לט) האם צריך ב"ד - 261 / מ) מא) רוב דעות - 262 / מב) תרי ותרי - 263 / מג) מד) אשה שאמרה 'מת בעלי' - 263 / מה) שתי צרות - עדות להתיר - 265 / מו) שתי צרות - עדות לאסור - 266 / מז) אחת אומרת מת ואחת אומרת נהרג - 266 / מח) קטטה או מלחמה - 266 / מט) החזיקה מלחמה בעולם - 271 / נ) ע"א במלחמה (ג) - 271 / נא) מפולת ונחשים - 273 / נב) עישנו עלינו הבית - 273 / נג) רעבון - 273 / נד) ליסטים - 273 / נה) דבר - 273 / נו) נז) נשאת ואז בעלה חזר - 274 / נח) התקדשה לשני - 275 /

סימן י"ח/ תפיסת קידושין 277
(א) תפיסת קידושין - 277 /

סימן י"ט/ מלקין על חזקות 278
(א) מקור שמענישים עפ"י חזקה - 278 / (ב) משך הזמן כדי ליצור חזקה - 278 /

סימן כ' / באיזה ביאה חייב הבא על הערוה 281
(א) איסור קריבה, ואיסור בעילה - 281 / (ב) נשים מסוללות - 283 /

סימן כ"א / להתרחק מן העריות 284
(א) הרחקות מעריות - 284 / (ב) כיסוי ראש - 286 / (ג) להסתכל בשביל לישא אותה - 287 / (ד) להסתכל באשתו - 287 / (ה) להשתמש באשה - 288 / (ו) שאילת שלום - 289 / (ז) קרובי משפחה, הורים וילדיהם - 289 /

סימן כ"ב / איסור יחוד 292
(א) מקור הדין, עם מי מותר - 292 / (ב) גזירת יחוד נוספות, מלקות והכרזה - 293 / (ג) אשתו משמרתו - 294 / (ד) יחוד עם גוי - 294 / (ה) ז) עם כמה נשים או אנשים מותר - 294 / (ו) הרבה אנשים ונשים - 296 / (ח) בעלה בעיר - 297 / (ט) פתח פתוח לרה"ר - 297 / (י) נשים שמותר להתייחד עמהן - 298 / (יא) גיל שאסור ביחוד - 298 / (יב) טומטום ואנדרוגינוס - 298 / (יג) יד) בית הכסא, בשוק - 299 / (טו) שומר על נשים - 299 / (יז) יח) יח) חשד - 299 / (כ) מורה - 299 /

סימן כ"ג / איסור הו"ל 301
(א) האיסור - 301 / (ב) המנאפים ביד - 301 / (ג) ד) ו) קישוי והרהור - 302 / (ה) אוטם ברחם - 302 / מידת חסידות - 302 /

סימן כ"ד / יחוד עם בהמה וזכר 304

(א) יחוד עם בהמה וזכר - 304 /

305..... סימן כ"ה/ הנהגת תשמיש

(א) איך להמנע מאיסור ערוה - 305 / (ב) הנהגת התשמיש - 305 / (ג) זמן התשמיש - 307 / (ד) ז' מקום התשמיש - 307 / (ה) לאור הנר, ספרי קודש - 307 / (ו) שני רעבון - 308 / (ח) ט' (י) ט' בני מידות - 308 /

310..... סימן כ"ו/ איסור ביאה על הפנויה

(א) אשה ללא קידושין - 310 / (ב) קנין בחופה - 311 / (ג) ד' במה מתקדשת, אופני קידושין שיש בהם פריצות - 312 /

314..... סימן כ"ז/ לשון הקידושין, ושיאמר הוא ויתן הוא

(א) פרטים בקידושי כסף - 314 / (ב) ג' לשונות שונים - 316 / (ד) ידים שאין מוכיחות - 320 / (ה) בתורת קידושין, לקידושין, הרי הן קידושין - 321 / (ו) הריני אישך - 322 / (ז) נתנה היא ואמרה היא - 323 / (ח) נתן הוא ואמרה היא - 323 / (ט) אדם חשוב - 324 / (י) שיעור פרוטה - 325 /

326..... סימן כ"ח/ המקדש בגזל, פקדון או איסוה"נ

(א) קידש בגזל - 326 / (ב) גזל דידה - 331 / (ג) כנסי סלע זה בחובך - 333 / (ד) פקדון - 334 / (ה) ציפתא דאסא - 335 / (ו) קידש אשה בפקדון ונגנב - 336 / (ז) מלוה, שכירות פועלים - 337 / (ח) התקדשי לי בשטר חוב במלוה דידה - 337 / (ט) י' הנאת מחילת מלוה, וארווח לה זימנא - 338 / (יא) מלוה דידה שיש עליו משכון - 339 / (יב) משכון ממלוה שיש לו ביד אחרים - 340 / (יג) מלוה שיש לו ביד אחרים - 341 / (יד) מלוה ופרוטה - 342 / (טו) שכירות שחייבת לשכיר/קבלן שלה - 342 / (טז) קידש במלוה ובעל - 344 / (יז) קידש בממון חבירו - 344 / (יח) קידש בחלקו בשותפות - 345 / (יט) חפץ שאול - 346 / (כ) חפץ שהחתן קיבל במתנה ע"מ להחזיר - 348 / (כא) איסורי הנאה - 348 / (כב) חליפי איסוה"נ - 351 / (כג) בכור - 351 /

353..... סימן כ"ט/ דין הכסף, משכון, דינר רע

(א) חליפין, מתנה ע"מ להחזיר - 353 / (ב) מדין ערב - 356 / (ג) ד' מדין שניהם - 357 / (ה) מדין עבד כנעני - 357 / (ו) משכון - 357 / (ז) התקדשי לי במנה ונמצא חסר - 358 / (ח) התוכחו בכמה לקדש, נפרדו וחזרו לקדש - 361 / (ט) כוס זה - 361 / (י) הבה מיהבה - 362 /

364..... סימן ל/ היכן צריך להניח את כסף הקידושין

(א) זריקה - 364 / (ב) רשות של הבעל - 365 / (ג) ט' חצר משותפת - 365 / (ד) קנין ד"א - 365 / (ה) ברשות הרבים - 367 / (ו) זרק לתוך חיקה - 368 / (ז) השליכה את כסף הקידושין - 368 / (ח) תנם לאבא או לאביך - 369 / (י) יא' תן לכלב - 369 /

370..... סימן ל"א/ שוה פרוטה ושומא

(א שומא - 370 / ב) חפצים שונים - 371 / ג) שמא שוה פרוטה במדי - 372 / ד) בא אחר וקידש אותה - 374 / ה) התקדשי לי בזו ובזו - 375 / ו) התקדשי לי באלו - 375 / ז) ח) המקדש את חצייה - 376 / ט) בעל אחר קידושין פחות משה פרוטה - 377 /

סימן ל"ב/ קידושי שטר 379
 (א ע"ג מה כותבים, לשמה - 379 / ב) שמין את הנייר - 379 / ג) המקדש נערה - 379 / ד) דינים שונים - 380 /

סימן ל"ג/ קידושי ביאה 382
 (א קידושי ביאה - 382 / ב) גמר ביאה - 383 /

סימן ל"ד/ ברכת האירוסין 384
 (א המברך ונוסח הברכה - 384 / ב) על כוס יין - 385 / ג) זמן הברכה - 386 / ד) עשרה לברכת אירוסין - 386 /

סימן ל"ה/ שליחות לקידושין 387
 (א מצוה שיראנה, ומצוה בו - 387 / ב) שליח נעשה עד - 387 / ג) מינוי שליח - 389 / ד) ה) ארצווי ארצי קמיה - 391 / ו) שליח הקידושין, מילי, ע"י כתב - 391 / ז) ח) שליח ששינה - 392 / ט) שליח שקידש את האשה לעצמו - 392 / י) אם לא רצתה להתקדש למשלח - 394 / יא) חזקה שליח עושה שליחותו - 394 / יב) לא ידוע האם השליח קידש ראשון או המשלח - 395 / יג) יד) ביטול שליחות - 395 / טו) שליח שטוען שקידש לעצמו והאשה מכחישה - 396 /

סימן ל"ו/ שליח האשה בקידושין 398
 (א שליח האשה - 398 / ב) דיני שליח האיש דומים לדיני שליח האשה - 399 / ג) ד) שליח ששינה - 399 / ה) שליח שני - 399 / ו) קידושין נוספים בשעת החופה, ביטול השליח - 399 / ז) שלחה שליח וגם קיבלה קידושין - 399 / ח) קבלת קידושין עבור חברתה - 399 / ט) יד לקידושין - 400 / י) יא) אב שקיבל קידושין עבור בתו הבוגרת - 400 / יב) שליח לקבל מיד שליח הבעל - 400 /

סימן ל"ז/ קידושי קטנה 401
 (א ב) ג) מתי הבת ברשות אביה, ולאיוזה ענינים - 401 / ד) התקדשה שלא לדעת אביה - 402 / ה) קידושין ביום שמלאו לה שנים עשרה שנים וששה חודשים - 402 / ו) קידושין בתוך ששת החודשים - 404 / ז) לקדש את הבת ע"י שליח - 405 / ח) אין לקדש את בתו הקטנה - 406 / ט) מינה שליח לקדש את בתו וקידש אותה בעצמו - 407 / י) מינה שני שליחים - 407 / יא) קטנה שהתקדשה שלא לדעת אביה - 407 / יב) אב שגילה דעתו שרוצה שתתקדש לפלוני - 410 / יג) נשאת שלא לדעת אביה - 411 / יד) אם שקידשה את בתה כשהאב הלך למדינת הים - 412 / טו) קידש אחד מבנותיו - 413 / טז) שידך אחת מבנותיו ואז קידש אחת מהן - 413 / יז) יח) בתי הגדולה או הקטנה - 414 / יט) אחת מבנותיך לאחד מבני - 415 / כ) אב שאינו יודע למי קידש את בתו - 415 / כא) מי שאמר אני קידשתי

אותה - 415 / (כב) שניים שאומרים שקידשו אותה - 416 / (ג) בא אחר וטען שהוא זה שקידש אותה
 - 416 / (כד) אשה שאומרת שאביה קידש אותה - 417 / (כה) כו) קדשתיה וגרשתיה - 417 / (כז) קדשתי
 את בתי בפני פסולי עדות - 418 /

סימן ל"ח/ תנאי בקידושין..... 419

(א) הקדמה לתנאים, אונס בתנאי - 419 / (ב) ד) משפטי התנאים - 419 / (ג) האם צריך משפטי התנאים
 במעשה שחל מעכשיו - 422 / (ה) ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה - 423 / (ו) ז) תנאי אם מול תנאי
 מעכשיו - 424 / (ח-יא) ע"מ שירצה אבא - 424 / (יב) יג) ע"מ שאדבר עליך לשלטון. כשיש ספק אם
 נתקיים התנאי - 427 / (יד) ע"מ שיש לי מנה/ בית כור עפר - 427 / (טו) ע"מ שיש לפלוני מנה שלי -
 428 / (טז) ע"מ שיאמר פלוני שיש לי בידו מנה - 428 / (יז) כ) ע"מ שיש לי מנה/ בית כור עפר במקום
 פלוני - 428 / (יח) ע"מ שאראך מנה - 429 / (כא) כב) כג) ע"מ שאראך בית כור - 430 / (כד) לא
 התקיים התנאי, אפילו זה לשבח - 431 / (כה) לב) על מנת שאני חכם וכו' - 432 / (לג) התקיים התנאי
 ועוד משהו - 433 / (לד) חזרה תכ"ד - 433 / (לה) לח) מחיקת תנאים - 433 / (לו) לא רוצה לקיים
 התנאי - 435 / (לז) שינוי תנאים - 436 / (לט) חוץ בקידושין, נאמנות על קיום ואי קיום התנאי - 437

סימן ל"ט/ המקדש על תנאי שאין מומים או נדרים..... 440

(א) על מנת שאין עליה נדרים - 440 / (ב) חכם שהתיר - 441 / (ג) ד) על מנת שאין עליה מומים - 442
 / (ה) קידש סתם ונמצאו מומים - 444 / (ו) רפואת המומים - 445 / (ז) על מנת שלא יהיו בה מומים -
 / 445

סימן מ/ המקדש לאחר זמן..... 446

(א) המקדש לאחר ל' יום - 446 / (ב) בא אחר וקידש תוך ל' יום - 447 / (ג) מעכשיו ולאחר ל' יום -
 447 / (ד) כמה אנשים שמקדשים אותה מעכשיו ולאחר זמן - 448 / (ה) דבר שלא בא לעולם - 449 /
 (ו) לאחר שיחלוץ לך יבמך - 449 / (ז) המקדש אשה לאחר שיגרש אותה - 450 / (ח) הוכר העובר -
 / 450

סימן מ"א/ המקדש שתי אחיות..... 451

(א) אשה נעשית שליח לה ולהברתה - 451 / (ב) המקדש שתי אחיות - 451 / (ג) ד) קידש אחיות ונוכריות
 / 451 -

סימן מ"ב/ רצון האשה, ודין העדים..... 453

(א) אנסו לקדש או להתקדש - 453 / (ב) המקדש בעד אחד - 455 / (ג) שהחתן והכלה ידעו שהעדים
 רואים - 460 / (ד) א"צ אתם עדי, לראות מעשה הנתינה, שטר ראייה על קידושין - 461 / (ה) פסולי
 עדות - 465 /

סימן מ"ג/ קידושי קטן..... 469

(א) קידושי קטן - 469 / (ב) קידושי קטנה - 471 /

- סימן מ"ד / קידושי חרש, שוטה ועוד** 472
- (א קידושי חרש - 472 / ב) קידושי שוטה - 472 / ג) שיכור - 473 / ד) סריס ואילונית - 473 / ה) טומטום ואנדרוגינוס - 474 / ו) חייבי כריתות - 474 / ז) חייבי לאוין ועשה - 474 / ח) עבד וגוי - 474 / ט) ישראל מומר - 474 / י) כותי - 475 / יא) יב) חצי עבד וחצי שפחה - 475 /
- סימן מ"ה / חוששים לסבלונות** 477
- (א חוששים לסבלונות - 477 / ב) המנהג כיום - 481 / ג) נתן כתובה - 482 /
- סימן מ"ו / יצא קול** 483
- (ב דרך ב' - עד מפי עד - 484 / ג) ד) אמתלא, ביטול הקול - 485 / ה) ו) קבלה קידושין אחרי קול שהתקדשה - 486 / ז) קול שהתקדשה ומיד קול שהתגרשה - 487 / ח) קול אחר קידושין - 487 / סימן מ"ז / עדים המכחישים בקידושין - 489 / א) שניים אומרים לא ראינו שהתקדשה - 489 / ב) תרי ותרי - 489 / ג) חד וחד - 490 / ד) נתקדשתי וחזרה ואמרה פנויה אני - 490 /
- סימן מ"ח / האומר קידשתיך** 493
- (א ב) ג) ד) האומר קידשתיך - 493 / ה) בפני שני עדים - 493 / ו) מבקשים - 494 / ז) אינו נאמן לקלקל אחרות - 494 /
- סימן מ"ט / קידש אחת מחמש נשים** 495
- (א קידש אחד מחמשה - 495 / ב) תוך כדי דיבור - 495 / ג) כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין - 495 /
- סימן נ' / חזרת ממון הקידושין, סבלונות ונדוניא** 496
- (א טבעת הקידושין - 496 / ב) המקדש אחותו - 497 / ג) סבלונות - 497 / ד) סבלונות שאבי הכלה שלח - 500 / ה) משודך או משודכת שקלקלו - 500 / ו) פתרון לאסמכתא בקנס - 501 / ז) משכון - 505 /
- סימן נ"א / דברים הנקנים באמירה** 507
- (א דברים הנקנים באמירה - 507 /
- סימן נ"ב / הפוסק לחתנו נדוניא ואינו משלם** 511
- (א הפוסק לחתנו נדוניא ואינו משלם - 511 / סימן נ"ג / הפוסק נדוניא ומתו הבן או הבת - 513 / (א ב) 1ג) פסק נדוניא ומתו החתן או הכלה קודם הנישואין - 513 / 2ג) מתה לאחר הנישואין - 513 /
- סימן נ"ד / המניח ביד שלישי מעות לבתו** 520
- (א המניח ביד שלישי מעות לבתו - 520 /
- סימן נ"ה / דיני ארוסה** 521

א) כלה בלא ברכה, מה היא חופה? - 521 / ב) ברכת חתנים ללא חופה - 524 / ג) לא בירך ברכת נישואין - 524 / ד) האם לארוסה יש מזונות מהארוס - 524 / ה) קבורת הארוסה, נשואה לאחר תקנת ר"ת - 525 / ו) כתובת הארוסה - 525 / ז) הכתובה למי? - 526 /

סימן נ"ו/ כמה זמן נותנים לארוסה..... 527
 א) הזמן שנותנים לאשה - 527 / ב) הזמן שנותנים לאיש - 527 / ג) אם לא כנס בזמן - 527 / ד) קטנה - 528 /

סימן נ"ז/ מסירה לשלוחי הבעל..... 529
 א) מסירה לבעל - 529 /

סימן נ"ח/ נדוניה לבת..... 531
 א) מצוה לתת - 531 /

סימן נ"ט/ המשיא בנו גדול בבית קנאו..... 532
 א-ד) פרטים בזה - 532 / ב) שייר לעצמו בבית - 532 / ג) ד) חלקי הבית השונים - 532 /

סימן ס/ שושבינות..... 533

סימן ס"א/ חופה..... 534
 א) חופה - 534 / ב) חופת גדה למעשה - 539 /

סימן ס"ב/ ברכת חתנים..... 540
 א) זמן הברכה, על יין - 540 / ב) ג) ב' חופות כאחד וב' נשים כאחת - 541 / ד) בעשרה - 542 / ה) דוקא בסעודה, שיעור האנשים - 543 / ו) ימי ברכה - 543 / ז) ח) פנים חדשות - 545 / ט) שתי כוסות - 546 / י) מקום הברכה - 547 / יא) נחלקו לחבורות - 548 / יב) מברכים בסעודת שמשים - 548 / יג) עד מתי אומרים שהשמחה במעונו - 548 /

סימן ס"ג/ בעילת מצוה וברכתה..... 550
 א) בעילת מצוה - 550 / ב) ברכת בתולים - 551 /

סימן ס"ד/ שמחת נישואין וזמנה..... 552
 א) ב) ימי שמחה - 552 / ג) ימים הראויים לנישואין - 553 / ד) עולה עמו ואינה יורדת עמו - 554 / ה) נישואין בשבת, חופת אלמנה - 554 / ו) נישואין בחוה"מ - 555 /

סימן ס"ה/ מצוה לשמח חתן וכלה..... 556
 א) כיצד משמח - 556 / ב) להסתכל בכלה - 556 / ג) אפר - 556 / ד) מעבירים מת מלפני הכלה - 557 /

558..... שאלות ממבחי הרבנות הראשית לישראל

סימן א/ פו"ר, ושלא לעמוד ללא אשה

גמרות

יבמות דף סא: במשנה **עד** דף סד. במשנה.
יבמות דף סה: במשנה **עד** דף סו. במשנה.

ס"ק יסודיים בפת"ש

ס"ק א, ב, יד, טז, יח, יט, כ, כב.

(א) חיוב פו"ר

יבמות סא: במשנה, **שו"ע** - חייב אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות, ולא ימנע מפו"ר עד שיהיו לו בנים.

רמב"ם, **שו"ע** (סימן ע"ו סעיף ו) - חייב לבעול בכל עונה עד שיקיים פו"ר, אח"כ יכול להמנע אם אשתו מוחלת לו.

ב"ש - קשה הרי הוא עדיין מחוייב ב'לערב אל תנח ידיך', ומה שמצינו בגמרא בכתובות (סא:) שיכולה למחול, יתכן שמדובר שמקיים 'לערב אל תנח' במקום שהוא הולך אליו.

ברכי יוסף - המצווה היא לא להניח ירך דהיינו לא לבטל באופן קבוע, וסגי בעיתים רחוקות.

יבמות סג:, סד., **שו"ע** - כל שאינו נושא אשה כאילו שופך דמים וכו'.

(ב) מכירת ס"ת

מגילה כז. - מותר למכור ס"ת¹ רק בשביל לישא אשה וללמוד תורה.

שו"ע (או"ח קנג, ו) - מותר למכור גם כדי לסייע לאחרים ללמוד תורה ולשאת אשה.

נחלקו הפוסקים האם מותר למכור עבור הכנסת כלה של יתומה -

◀ ח"מ - אסור, שהרי אינה מצווה על פו"ר.

◀ ב"ש - מותר, שהרי קיי"ל (עיי' לקמן סעיף ה) שמותר למכור עבור 'לערב אל תנח

---

1. בשו"ע יו"ד (סימן ע"ר) מבואר שבזה"ז שמצוות כתיבת ס"ת מתקיימת בקניית ספרים ממילא אסור

גם למכור ספרים רק עבור אשה ותורה. והמשנ"ב (או"ח סימן קנ"ג) כותב שזה דווקא בספרים

שנמסרו לציבור.

דידך' שזו גם מצווה מדרבנן, וא"כ מותר אף עבור מצוות 'שבת' שאשה מחוייבת בה. אך מדברי הרמ"א בסוף הסימן (- 'לא תעמוד אשה בלא איש משום חשדא') משמע שאשה איננה מצווה ב'שבת'².

ג) גיל הנישואין

עיקר הדין

משנה אבות, **שו"ע** - בן י"ח לחופה.

רמב"ם (עפ"י המ"מ) - כוונת המשנה לאחר יום הולדת שבע עשרה שאז מתחילה השנה השמונה עשרה.

ח"מ - למרות שמחוייב במצות מגיל בר מצוה, מ"מ קודם צריך ללמוד תורה ולכן ממתנינים עד לאחר שילמד כמה שנים גמרא שמתחילים ללמוד בגיל ט"ו.

מצווה מן המובחר

סנהדרין עו.; יבמות סב: - המשיא בניו סמוך לפרקן עליו הכתוב אומר 'וידעת כי שלום אהלך'. מקשה הגמרא, והרי המשיא אשה לבנו קטן עליו נאמר 'למען ספות הרווה את הצמאה', ומתרתת סמוך לפרקן שאני.

נחלקו הראשונים בביאור המושג 'סמוך לפרקן' -

◀ רש"י, תוספות - היינו לפני בר מצווה. ולמרות שלא תקנו חכמים נישואין לקטן, אין בזה משום זנות.

נחלקו האחרונים בהבנת שיטה זו -

◀ ב"ה³ - לפני יום הולדת שנים - עשרה אסור לישא אשה, ובין גיל י"ב לגיל י"ג זה מוגדר כסמוך לפרקן ואז אסור לבן להשיא את עצמו שזה כזנות, אבל מצוה לאביו להשיאו שאז מדריך אותו בדרך ישרה⁴ והקידושין תופסים מדרבנן וצריך גט מדרבנן⁵.

2. זו מחלוקת תירוצים בתוספות ב"ב יג.

3. הב"ה סובר שזו גם שיטת הרמב"ם.

4. כנסת יחזקאל (הובא בפת"ש) - כשאביו משיאו אשה אז הוא יכול להתחייב כתובה לאשה ולכן זו לא ביאת זנות, משא"כ כאשר הקטן נושא אשה בכוחות עצמו שאין תוקף להתחייבות שלו.

5. המקור לדברי הב"ה הוא מסימן קמ"א, שהשולח גט ביד שליח צריך לבדוק אם המשלח כבר גדול. וקשה ממ"נ, אם הוא קטן הרי לא חלו הקידושין ומה אכפ"ל שישלח שליח לגירושין, ואם הוא גדול

- ◀ ב"ש - גם בגיל צעיר יותר אין איסור אם עושה בדרך של נישואין. ומ"מ הקידושין לא תופסים כלל ולא צריך גט.
- ◀ רמב"ם, **שו"ע** - 'סמוך' פירושו לאחריו, מיד לאחר הבר מצווה. אבל לפני גיל י"ג הנישואין הם כזנות.
- ברכי יוסף (הובא בפת"ש) - נחלשו הדורות ולכן אין להזהר להקדים להנשא בגיל י"ג.

למאחרים

- קידושין כט: - לא יאחר את גיל עשרים, שאז הקב"ה אומר תיפח. רא"ש, **שו"ע** - כופים אותו לישא אשה.
- מקור: כתובות עז. - מי שנשא אשה ושהה י' שנים כופים אותו לגרש כדי לקיים פו"ר.
- ריב"ש, **רמ"א** - בזה"ז לא נהגו לכוף על ענייני הזיווגים (לא לכוף לישא, ולא לכוף לישא אשה בת בנים, ולא לכוף לגרש אשה לאחר י' שנים), כ"י:
- א. אם נכפה על כל הזיווגים שאינם ראויים נכפה גם על בת כהן לע"ה, ובת ע"ה לת"ח, ורוב הנשים הזקנות נצטרך להוציא ותרבה קטטה ומריבה. לכן נהגו החכמים להעלים עיניהם כל עוד אין בזה ממש איסור.
- ב. ב"ב ס: - לאחר חורבן ביהמ"ק דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה.

מי שעוסק בתורה

- יבמות סג: - בן עזאי לא נשא אשה כיון שנפשו חשקה בתורה.
- קידושין כט: - מותר להתאחר מנישואין בשביל ללמוד תורה אם טורח המזונות לאחר שינשא יבטל אותו מלימודו⁶, ובלבד שלא יהיה יצרו מתגבר עליו.
- הראשונים דנו מה מיוחד בבן עזאי, הרי כל אדם יכול להתעכב עבור לימוד תורה -
- ◀ רא"ש - החידוש בבן עזאי שלא נשא כלל, לשאר האנשים מותר להתעכב רק שיעור מסויים, וצריך למצוא קצבה לדבר.

אין שום בעיה. ותירץ הב"ח שיש קידושין מדרבנן לקטן כאשר אביו מקדש אותו.

אמנם יש שם תירוצים נוספים -

◀ ח"מ - חומרא בעלמא.

◀ ב"ש - שמא הוא קטן ולא יכול למנות שליח, ועד שיגיע השליח לאשה יגדל ויבעל אותה ונמצא שצריכה גט.

6. אמנם הגמרא חלקה בין 'לן' ו'להו' אבל לכל הפירושים זה היסוד המנחה.

◀ רמב"ם (עפ"י הב"ש) - החידוש בבן עזאי שלא נשא למרות שלא היה טרוד בפרנסה, לשאר האנשים מותר לדחות נישואין רק אם יתבטל מלימודו מחמת צרכי פרנסתו.

ה) גדר פו"ר

יבמות סא: **שו"ע** - מצות פו"ר שיהיה לו בן ובת, ובלבד שיהיו ראויים להוליד שלא יהיה הבן סריס או הבת אילונית.

ח"מ, ב"ש - משמע שצריכים שיהיו ראויים להוליד, אבל אם ראויים להוליד אלא שלא נישאו או נשאו בני זוג שאינם ראויים להוליד יצא יד"ח.

ו) מתו הילדים, עיבור באמבטי

יבמות סב. - היו לו בן ובת ומתו, לא קיים מצוות פו"ר. אבל אם לבן ובת יש צאצאים - פשיטא שאם יש בן לבן ובת לבת מהני, אמר אביי אפילו בן לבת, אבל בת לבן לא. אמר רבא לשבת יצרה בעינן והא איכא.

נחלקו הראשונים בביאור הגמרא⁷ -

◀ תוספות - אביי סבר שמועילים דוקא שני נכדים או נכד ונכדה ולא שתי נכדות, ורבא סובר שגם זה מועיל.

◀ רמב"ם, **שו"ע** - דעת רבא שצריך שיהיו לו בן ובת שבאו מכה בן ובת. המפרשים התקשו כיצד דבריו עולים כהוגן בגמרא, ויישבו בדרכים שונות - א. תרומת הדשן - רבא אומר שכיון שהעיקר זה 'שבת' ממילא כל שיש לו נכדים בן ובת קיים המצוה. שהרי הגדרת שבת תלויה בהגדרת פו"ר, וכיון שקיי"ל שפו"ר היינו בן ובת ה"ה 'שבת'.
ב. גר"א על הגליון - הרמב"ם גרס בדברי אביי 'אבל ברא לברתא וברתא לברא לא', אמר רבא לשבת יצרה בעינן. שרבא רק מוסיף שהבן והבת הבאים מבן ובת לא צריכים להיות באופן של בן לבן ובת לבת.

בן ונכד או בת ונכדה

היו לו בן ובת, ומת הבן והותר בת ועתה יש לו בת ונכדה שבאו מכה בן ובת -
 ◀ ח"מ - יש להסתפק האם יצא יד"ח.
 ◀ ב"ש (עפ"י יד אפרים) - לפי הרמב"ם - שו"ע לא יצא יד"ח, אבל לפי תוספות יצא.

7. לכאורה מחלוקתם תלויה בשאלה מדוע יוציא יד"ח כשיש נכדים - האם כי הם מהווים המשך לבנו ובתו ובעצם יוצא יד"ח בבנים המתים, או שיוצא יד"ח בנכדים עצמם.

נכדים מבן אחד

יבמות סב: **שו"ע** - אם יש לו שני צאצאים מחד - לא קיים המצווה.

התעברה באמבטי

ח"מ, ב"ש - אשה שהתעברה באמבטי, נראה שבעל הזרע קיים בזה מצוות פו"ר. שהרי בן סירא הוא בנו של ירמיהו (- סירא בגימטריא ירמיהו) שהתעברה אשתו באמבטי. ועוד שכתוב שאשה לא תשכב על סדין ששכב עליו איש אחר שמא תתעבר ונמצא הבן נושא את אחותו מאביו משמע שהוא מוגדר בנו של בעל הזרע ולכן הוא אסור בבתו של בעל הזרע⁸.

בן ממזר או חש"ו

רמ"א - בן ממזר או חש"ו - מקיים בזה פו"ר.

ספר חסידים - אם הממזר אינו ידוע קי"ל (יבמות עה:): שהוא מת בקיצור ימים, וא"כ לא מקיימים בו פו"ר.

ז) גר, עבד

יבמות סב: **שו"ע** - היו לו בנים בגיותו והתגייר - קיים פו"ר.

תוספות - לפי שיש חיים לגוי וממילא בשעה שהיה גוי הבנים התייחסו אחריו קיים פו"ר, למרות שעתה שהתגייר הרי הוא כקטן שנולד.

נחלקו הראשונים האם צריך שהבנים יתגיירו -

◀ רמב"ם, **שו"ע** - מקיים המצווה רק אם הוא ובניו התגיירו.

◀ תוספות, מהרי"ל - אפילו לא התגיירו בניו.

יבמות סב: **שו"ע** - עבד אין לו חיים בנים, לכן אם היו לו בנים בהיותו עבד לא יצא יד"ח.

ח) לא יעמוד ללא אשה, אל תנח ידיך

לערב אל תנח

יבמות סב: **שו"ע** - רבי יהושע - היו לו בנים ואשה בילדותו ישא אשה יוליד בנים בזקנותו, שנאמר 'לערב אל תנח ידיך'. והלכה כרבי יהושע.

---

8. מוכח מכאן שאין בזה בעיה של זנות, והבן איננו ממזר. ויש להוכיח מכאן לענין הזרעה מלאכותית.

מכירת ס"ת עבור קיום 'לערב אל תנח'

הראשונים נחלקו האם מוכרים ס"ת כדי לקיים מצוות 'לערב אל תנח ידיך', ודבר זה תלוי בגירסת הגמרא. שהרי במשנה כתוב שלא יבטל אדם מפו"ר אא"כ יש לו בנים, ומשמע שאם יש לו בנים פטור -

◀ רא"ש בדעת הרי"ף, **שו"ע בסתם** - לא גורסים בגמרא 'מתניתין דלא כר"י', לפי שאין סתירה בין המשנה ובין רבי יהושע, שכוונת המשנה שמוכרים ס"ת רק עבור פרו ורבו, אך בכדי 'לערב אל תנח ידיך' לא ימכור ס"ת, אלא ישא אשה שאינה בת בנים.

◀ רא"ש, **שו"ע בשם י"א**⁹ - גורסים בגמרא 'מתני' דלא כר"י, ו'הלכה כר"י'. דהיינו שהמשנה סוברת שמוכרים ס"ת רק עבור פרו ורבו, ואילו רבי יהושע מחדש שמוכר ס"ת גם עבור 'לערב אל תנח ידיך'. והלכה כרבי יהושע. ולהלכה הנפק"מ בין אם יש לו בנים או אין לו הוא לענין לגרש את אשתו ששהתה עשר שנים ולא ילדה, שאם יש לו בנים לא יגרשנה.

ב"ש - אמנם השו"ע פסק כדעה הראשונה, אך נראה שהלכה כדעה השניה שמוכרים ס"ת גם עבור 'לערב אל תנח ידיך'.

רמב"ן (הובא בב"ש) - לא כופים על כך לפי שזה לא חיוב גמור אלא דרך ארץ.

'לא טוב היות האדם לבדו'

יבמות סא,; **שו"ע** - רב נחמן - 'לא טוב היות האדם לבדו' ולכן אע"פ שיש לו בנים אסור לשהות ללא אשה¹⁰.

נחלקו הראשונים האם מוכרים ס"ת בשביל 'לא טוב היות האדם לבדו' -

◀ נמו"י - לא מוכרים, כי מוכרים ס"ת רק בשביל מצוה ולא בשביל מניעת איסור.

◀ רמב"ן, ח"מ (גם בהבנת השו"ע) - מוכרים, כי הרהורי עבירה הם חמורים.

ב"ש - א"א להחמיר בזה, כי יש חומרא למכור ולהנצל מהרהורי עבירה, ויש חומרא שלא למכור ס"ת כדי לשמור על כבודו.

9. שו"ת רמ"ע מפאנו - כשהשו"ע כותב סתם וי"א, כוונתו שפשוט לו שהלכה כסתם. והביא את דעת הי"א רק בכדי לחלוק להם כבוד שהם גדולים ורבים ופשט המנהג בהרבה מקומות כמותם. ויש להעיר ע"ז מסימן קמ"א, שם הביא דעת הרא"ש (שצריך עדים לשליח הולכה) רק כיש אומרים. ואעפ"כ חש לדעה זו לכתחילה בסדר הגט שלו.

10. רמב"ן במלחמות מסתפק האם זו מצוה מדאורייתא. ובפת"ש מביא שיש מי שהוכיח מהרי"ף שזו מצוה דאורייתא.

היתרים לישא אשה שאינה בת בנים

רמ"א - מותר לישא אשה שאינה בת בנים אם:

- א. הוא אינו ראוי להוליד, שאז אינו מצווה על פו"ר.
- ב. אם קיים פו"ר ויש לו בנים וחושש שאשה שתוליד לו בנים תגרום למריבה בין הבנים שכבר יש לו. שהרי מצינו שמותר לחלוץ ולא לייבם בכדי שלא לבוא לידי קטטה (יבמות מד.).

ח"מ - יש לפקפק בראיה זו, שהרי התורה התירה לאדם לחלוץ ולא לייבם וכיצד ניתן להסיק מכאן שמותר להמנע ממצוה דרבנן של 'אל תנח'.
ומ"מ אסור לשהות בלא אשה משום חשש קטטה, שההורוי עבירה קשים מעבירה.

ט) כמה נשים מותר לשאת

יבמות סה, **שו"ע** - מותר לשאת כמה נשים ובלבד שיהא לו לתת להם כדי סיפוקם.
ח"מ - מוכח ברמב"ם שזו תקנה לטובת האשה, וממילא היא יכולה למחול על כך¹¹.

יבמות מד, **שו"ע** - עצה טובה שלא לישא יותר מארבע נשים, שיהא לכל אחת עונה פעם בחודש שזה שיעור הזמן הממוצע בין וסת לוסת.

אם המנהג שלא לשאת אשה נוספת

טור, **שו"ע** - אם המנהג שלא לישא אשה על אשתו - אסור לישא אשה נוספת שעל דעת המנהג נשא אותה, כמו שקיי"ל (כתובות סב): שחמר אינו רשאי להחליף מקצוע ולהיות גמל שממעטת בעונה של אשתו. ומ"מ מועילה מחילה של האשה.
ב"ש - לאחר חדר"ג לא מהני מחילה של האשה.

י) חדר"ג שלא לשאת ב' נשים

שו"ע - רגמ"ה תיקן והחרים שלא לישא אשה נוספת.

בספק חרם

- ב"ש - המיקל בזה במקום פלוגתא לא הפסיד, כי:
- א. אין בזה דררא דאיסור¹² אלא משום חשש קטטה.

---

11. ב"ש - ראוי להשיא ליבמה עצה הוגנת שלא להנשא למי שלא יכול למיקם בסיפוקה, שכל שיש מצוה שדוחקת להנשא/לישא צריכים חכמים להשיא עצה להמנע במקום שלא טוב.

12. אמנם הנובי"י סובר שבחרם אומרים ספקא דאורייתא לחומרא (הובא בסימן קי"ט לענין שהסתפק האם רגמ"ה תיקן כן גם בחרשת). אבל זה רק בחרם שלא לגרש בע"כ, שעדיין עומד בתוקפו. כאן מדובר

ב. החרם היה רק עד סוף האלף החמישי, ועתה אסור רק משום 'מקום שנהגו איסור אי אתה רשאי להתיר להם בפניהם'.

במקום שיש מצוה

נחלקו הפוסקים האם חדר"ג קיים גם במקום מצוה -

◀ נמו"י, שו"ע - לא גזר במקום מצוה, ולכן מותר ליבם למרות שנשוי לאשה אחרת.

רמ"א - ולפי"ז גם מותר לישא אשה נוספת אם אשתו לא ילדה עשר שנים.

◀ הגהות מרדכי, רמ"א בשם י"א - אפילו במקום מצוה גזר רגמ"ה, ואפילו במקום יבום.

עיין סימן קנ"ד סעיף י האם מותר לגרש בע"כ או לשאת אשה נוספת במקרה ששהתה עשר שנים ולא ילדה.

עוברת על דת

הפוסקים הקשו סתירה בדברי הרמ"א, שכאן הביא מחלוקת האם מותר לשאת אשה נוספת במקום מצוה, ואילו בסימן קט"ו כתב שאפשר לגרש בע"כ אשה שעוברת על דת-
 ◀ שב יעקב¹³ - עוברת על דת זו פשיעה של האשה ולכן לכו"ע לא שייך חדר"ג, ויגרש אותה בע"כ. כאן הרמ"א לא עוסק בעוברת על דת אלא במי שלא ילדה עשר שנים שזו לא פשיעה שלה אלא שזה מקום מצוה של הבעל ואז נחלקו הפוסקים האם מותר לשאת אשה נוספת.

◀ השואל בנוב"י - הרמ"א כאן מדבר גם על 'עוברת על דת', ואעפ"כ הביא מחלוקת האם מותר לשאת אשה נוספת כי קל יותר לגרש בע"כ מאשר לשאת אשה נוספת.

◀ נוב"י - קל יותר לשאת אשה שניה מאשר לגרש בע"כ¹⁴. ומ"מ בעוברת על דת עדיף לגרש בע"כ, שמא תחזור למוטב ונמצא נשוי לשתיים (בזה מתורץ דברי מהר"ם פדואה שהתיר רק לגרש בע"כ). ואפשר שהרמ"א כאן עוסק בעוברת על דת ולכן הביא מחלוקת האם יש להתיר לשאת אשה נוספת שהרי יש חשש שמא תחזור למוטב. ואפשר שהרמ"א כלל לא עוסק כאן בעוברת על דת, כדברי השב יעקב הנ"ל.

עזר מקודש (סימן קט"ו, סעיף ד) - הגם שמפסידה את כתובתה רק לאחר התראה, מ"מ א"צ בהתראה כדי להתיר חדר"ג.

בלשאת ב' נשים, שלדעתו פקע החרם.

13. בעקרון נראה שהב"ש גם סובר את החילוק הזה, אלא שהוא מחדש שלמרות שעוברת על דת צריכה היתר מאה רבנים.

14. וכן פסק הרע"א, הובא לקמן סימן נ"ב סעיף א.

במקום שיש זיקה

בסימן קנ"ט סעיף ה' פסק השו"ע שיש זיקה, ולכן כתב הרמ"א שאם נפלה לפניו שומרת יבם הוא אינו רשאי לשאת אשה אחרת. אבל אם קודם שידך אשה ורק אח"כ נפלה לפניו שומרת יבם - מותר לכנוס את המשודכת, לפי שיש חרם הקהילות לישא את משודכתו וא"כ המשודכת אוסרת עליו את היבמה.

אבן השוהם, בית אפרים (הובא בפת"ש) - אם נפלה לפניו בעודו קטן ואח"כ בעודו קטן שידך אשה אחרת, כיון שאינו יכול לחלוץ בעודו קטן דינו כשידך קודם שנפלה לפניו ומותר לשאת את משודכתו. ומ"מ טוב שבי"ד ידרשו ממנו ערבון שברגע שיוכל לחלוץ יעשה זאת.

ארוסתו

מהרי"ק, שו"ע, רמ"א - רגמ"ה לא גזר בארוסה¹⁵.

הרמ"א בא לפרש את דברי השו"ע ונחלקו האחרונים נחלקו בביאור דבריו -
◀ ב"ש - אסור לשאת אשה נוספת על ארוסתו, רק קמ"ל שלא כופים אותו לכנוס אותה אם רוצה לגרש אותה.

◀ ט"ז - מותר לשאת אשה נוספת על ארוסתו. אמנם אם רוצה לשאת את ארוסתו, כבר מעכשיו אסור לו לשאת אשה נוספת, כי הארוסה נחשבת כאשתו לעתיד.

◀ בית הילל, בית מאיר, חת"ס - אסור לשאת אשה על ארוסתו, אבל יכול לגרש אותה בע"כ. ואם היא מסרבת להנשא ומסרבת לקבל גט אז מותר לשאת אשה נוספת.

נשתטית

רמ"א - לכו"ע¹⁶ מותר לשאת אשה נוספת אם נשתטית וא"א לגרש אותה.

בן הנוב"י (הובא בפת"ש) - מעמידים אותה על חזקת שוטה ואין לחוש שמא נתפקחה, ואם יש לחוש שמא גם מתה אז א"צ אפילו מאה רבנים.

נוב"י (הובא בפת"ש) - כל שאינה שוטה גמורה אסור לישא אשה נוספת, בפרט במקום שאין ביטול פו"ר. וההגדרה היא כל שיכולה לעסוק במו"מ וראויה לתשמיש לא מתירים את חדר"ג.

---

15. פירשנו שהשו"ע והרמ"א לא חולקים. אמנם בפשטות היה אפשר לומר שהשו"ע סובר שהיא כלל לא מוגדרת אשתו, משא"כ יבמה שיש לה זיקה ולכן מוגדרת אשתו. אמנם יתכן שהטעם משום שהוא לא

חייב לזון את ארוסתו, או משום שהוא רשאי לגרש אותה בע"כ. עיין במהרי"ם בריסק ובחת"ס.

16. כך נראה בדברי הרמ"א שהרי לאחר שמביא הדעה שבמקום מצוה גזר, מביא שבאלו לא גזר.

אב"ד טיקטין (הובא בפת"ש)¹⁷ - אם קבל היתר מאה רבנים, ואשתו התרפאה לפני שנשא אשה נוספת - ההיתר בטל, אבל א"צ לבדוק זאת. אם התרפאה אחרי שהשתדך עם האשה השניה - מותר לשאת גם את השניה¹⁸.

היתר מאה רבנים

נחלקו הפוסקים מה האופן בו מתירים כשאמרנו שמותר -

◀ דרכי משה - כשמותר לישא אשה נוספת א"צ היתר מאה רבנים, שהרי החרם בטל ואינו אלא מנהג.

◀ ב"ח, ח"מ, ב"ש - מנהג גדולי עולם להצריך כמה תנאים גם במקום מצוה או נשטית -

1. מאה רבנים מג' ארצות¹⁹.

חת"ס (הובא בפת"ש) -

א. א"צ רבנים ממונים על קהלות אלא הראויים לסדר חו"ק.

ב. א"צ ג' מדינות מג' מלכים, אלא ג' מחוזות שונים.

ג. צריך שיהיו יושבים בג' מחוזות ולא שבאו מג' מחוזות.

ד. מן הדין שאחד יכתוב הפסק, ויצטרפו עמו שלושים ושלושה רבנים משלוש ארצות. אבל לא נהגו לדקדק שיהיה בדיוק 1/3 אלא סגי אפילו הסכימו שלושה רבנים גדולים משלוש ארצות.

2. להשליש את כל סכום הכתובה.

שו"ת צ"צ (הובא בפת"ש) - אם אין לו סכום גדול כזה, אפשר להקל שקרוביה ימכרו את כתובתה בטובת הנאה לבעל, ואז נמצא שהבעל לא חייב לפרוע את כתובתה. וזו טובה לאשה, שהיא מקבלת מספיק כסף עבור שאר וכסות, ואילו גביית הכתובה היא ספק ספיקא שמא תמות לפניו ושמא לא יהיה לו ממה לשלם לה.

3. צריך לתת את הגט ביד שליח הולכה כדי שיגרש אותה מיד שיוכל.

נחלקו הפוסקים (הובא בפת"ש) ביחס לדין זה -

◀ משנל"מ - הגט פסול דכל מילי דלא מצי עביד לא מצי משווי שליח.

◀ נוב"י - מ"מ לא נמנע מתקנת הב"ח להשליש גט.

17. יש לשים לב שהוא לא חולק על הנוב"י בגדר השטות, אלא מוסיף שלא צריך דוקא את הסימנים המופיעים בגמרא.

18. נראה מדבריו שסובר שא"צ להשליש גט, שאם היה משליש ודאי שאין בעיה כיון שהראשונה תגרש.

19. מפורש בב"ח שאף במקום מצוה נהגו להצריך מאה רבנים שלא יהיה הדבר קל בעיני הדורות הבאים להתיר לישא אשה על אשתו (ועיין בספר וראה בטוב ירושלים של הרב"צ יאדלר קפידא גדולה שהיתה על רב שהתיר ללא מאה רבנים עד שנפטר בעקבות זה).

4. חייב ליחד לה בית ולתת לה מזונות²⁰.

היקף התקנה (מקום, זמן)

רשב"א, שו"ע - לא פשטה התקנה בכל ישראל.

רמ"א - במקום שיש ספק אם פשטה שם התקנה, אומרים שמסתמא פשטה.

נחלקו הפוסקים האם התקנה הוגבלה בזמן -

◀ מהרי"ק בשם הרשב"א, שו"ע - החרם היה תקף רק עד סוף האלף החמישי.

◀ מהר"ם אלשקר (הובא בפת"ש) - החרם היה לעולם.

משכנות יעקב (הובא בפת"ש) - מחלוקת זו תלויה בשאלה מה טעם החרם: אם הוא סייג שלא לעבור על ד"ת הרי הוא קיים לעולם כמו שניות מד"ס, אך אם הוא תקנת שעה לצורך הדור א"א לתקן לעולם משום 'בל תוסיף' ולכן הוגבל עד סוף אלף החמישי.

רמ"א - אף אם התקנה הוגבלה בזמן מ"מ אנו נוהגים בה כיום מצד 'מקום שנהגו איסור אי אתה רשאי להתיר להם בפניהם'.

בדיעבד

נחלקו הפוסקים מה הדין בדיעבד -

◀ שו"ת ב"י - עבר ונשא אשה שניה, לא כופים אותו לגרש שהחרם היה רק לכתחילה ולא בדיעבד כדין מי שנשא אשה האסורה לו מדרבנן שאם נשאת לא תצא, ועוד שאם יגרש אותה בע"כ יעבור על חרם אחר של חדר"ג, ועוד שאין להכלים אשה זו.

◀ **רמ"א** - כופים בחרם ובנידוי לגרש את אשתו השניה.

השתמדה

רמ"א - מי שנשתמדה אשתו - במקום שנהגו לזכות לה גט ע"י אחר יעשו כן, שהרי כיון שהיא מזנה תחתיו הגט הוא זכות לה²¹. אבל במקום שלא נהגו, יכול לשאת אשה על אשתו ואין בזה חדר"ג.

נחלקו הפוסקים (הובא בפת"ש) מה הדין אם השתמדה באונס -

---

20. עיין לקמן ריש סימן ע"ז שם מפורש בב"ח שאם מנוע לגרש מחמת חדר"ג פטור מלתת מזונות. ויש לחלק בין אם הוא לא נושא אשה אחרת בגללה שאז פטור, לבין אם נושא עליה אשה אחרת שאז נמצא שאיננו מנוע בגללה ולכן חייב במזונותיה.

21. ח"מ - יש עוד טעם שצריך לתת גט, כדי שאשתו החדשה לא תבוא להתייבם לאחר מותו והיא פטורה מן היבום משום צרת סוטה.

◀ עבודת הגרשוני - הוי כעוברת על דת שהרי היה לה ליהרג ולא לעבור, ואין במקרה זה חדר"ג. ולכן יכול לזכות לה גט, שהרי זכות לה שלא להבעל תחת בעלה.

◀ צ"צ - כיון שהיא אנוסה אינה מוגדרת עוברת על דת ויש בזה חדר"ג, בנוסף א"א לזכות לה גט ע"י אחר כיון שנשתמדה באונס איננה רוצה לצאת מבעלה.

אסורה עליו באיסור תורה

נחלקו האחרונים (הובא בפת"ש) מה הדין אם האשה הראשונה אסורה עליו באיסור תורה-
 ◀ חמדת שלמה - מדוע מתירים חדר"ג במשומדת, הרי לדעת הרמ"א לעיל י"א שיש חדר"ג גם במקום מצוה. וי"ל שכיון שהיא אסורה עליו מדאורייתא כדין אשה שזינתה תחת בעלה, לכן מותר לכו"ע לשאת אשה נוספת.

◀ חת"ס - אשה האסורה לבעלה, כגון גרושה לכהן, עדיין נוהג חדר"ג ואסור לשאת אשה נוספת, אמנם יכול לקבל היתר של ק"ר²².

ע"א המעייד שמתה אשתו

נחלקו הפוסקים האם ע"א נאמן לומר שמתה אשתו ולהתיר לו לשאת אשה אחרת²³ -
 ◀ ב"ש - ע"א לא נאמן, כיון שאחר חדר"ג זה מוגדר שאתחזק איסורא²⁴.

◀ נוב"י (הובא בפת"ש) - כיון שהאיסור לשאת שתי נשים הוא מדרבנן²⁵ והתוספות ריש גיטין סוברים שספק אם מהני ע"א היכא דאתחזק איסורא, יש להקל שדינו כספק דרבנן. ועוד שכיון שזה מילתא דעבידא לאגלויי, ע"א נאמן מדאורייתא²⁶. אבל לא יכול לישא אחותה ע"י ע"א, כי לענין זה אתחזק איסורא באיסור תורה.

חת"ס - לא מצינו בש"ס שע"א באיסור דרבנן נאמן באתחזק איסורא, ואין לבדות זאת מלבנו לפי שרק בספק דרבנן מצינו שהולכים לקולא.

22. ולשיטתו י"ל שהטעם שבמשומדת אין חדר"ג זה משום שהיא לא ראויה לו כלל שחיה בעולם אחר לחלוטין.

23. זה ודאי שאין לדמות לע"א המעייד לאשה שמת בעלה כיון ששם חכמים הקלו כי היא דייקא ומנסבא.

24. חת"ס (הובא בפת"ש) - הלכה כב"ש. ואף אם נרצה להקל, אין להקל במקום שנשתתט שאז יכול לקבל היתר ק"ר ואין צורך להתיר.

25. לאחר שעבר האלף החמישי ופקע החרם. וגם לפני שפקע החרם סובר הנוב"י שזה רק מדברי קבלה (-'אורו ארוך יושביה') ואינו עדיף על הלמ"ס שלא אומרים בו ספיקו לחומרא.

26. נוב"י - רק חכמים ראו צורך להחמיר באיסור אשת איש, ולמעשה הקלו משום דייקא ומנסבא.

בעל שאמר שאשתו מתה

נוב"י (הובא בפת"ש) - מי שבא ואמר שהוא נשוי, וכשבא עד ואמר שמתה אשה פלונית אמר 'זו אשתי' - נאמן, כי ע"א נאמן להתיר לאיש לשאת אשה אחרת כנ"ל, ובכ"מ שע"א נאמן גם בע"ד נאמן. ואין לחוש שמא נתן עיניו באחרת כיון שבאיסור דרבנן²⁷ לא חוששים לזה, שהרי אדם נאמן לומר שאשה זו מעוברת ממנו ולכן אין בה איסור של מעוברת חבירו ומותר לו לשאת אותה (לקמן סימן י"ג). ואין להחמיר מצד שאתחזק איסורא, שהרי לא כ"כ אתחזק איסורא כיון שלא ידוע שהיה נשוי אלא על פיו (אף אם אין הפה שאסר, כיון שזה לאחר כדי דיבור).

כתב בי"ד שהאשה קיבלה את הגט

נוב"י (הובא בפת"ש) - אם הגיע כתב בי"ד שכתוב בו שהאשה קבלה את הגט, ממקום האשה למקום הבעל, אך החתימה של העדים מטושטשת - מותר לשאת אשה נוספת, כי כתב זה עדיף על עדות ע"א שהרי עדים החתומים על השטר לא צריכים קיום מדאורייתא.

התרת חדר"ג עבור הרהור עבירה, פו"ר, ופריצות

נוב"י (הובא בפת"ש) - אין להתיר חדר"ג עבור הרהור עבירה, שא"כ נתת דבריך לשיעורים שכל אדם שאשתו תלך לזמן יוכל לשאת אשה נוספת. אך הנוב"י כותב שלא ימחה אם כעבור זמן רב יתירו לו מאה רבנים. ואין להתיר מחמת פו"ר ללא ק"ר, כמבואר בח"מ וב"ש. ואין להתיר כיון שהבעל פרוץ - שמה שהתירו לשחרר חציה שפחה עבור שלא יכשלו אחרים עמה שהם אנוסים, ולא עבור מה שהשפחה עצמה תעבור על איסור.

אמר שהוא נשוי וחזר בו ונתן אמתלא לדבריו

בית אפרים (הובא בפת"ש) - מי שאמר שהוא נשוי וחזר בו לאחר כמה שנים ונתן אמתלא לדבריו ועתה הוא רוצה לשאת אשה אחרת - נאמן לחזור בו ויכול לשאת אשה אחרת למרות שזו אמתלא גרועה שכבר הוחזק ל' יום, ועוד שהוסיף בשקרו פרטים שלא היה צריך להם, כי:

א. שוי אנפשיה לא יכול לחזור ללא אמתלא רק מספק, וכיון שבחדר"ג כבר עבר האלף החמישי מקילים בכל ספק (כמבואר לעיל תחת הכותרת 'בספק הרם').

ב. אף שכבר עברו ל' יום, לפי שו"ת הרמ"א נאמן גם לאחר ל' יום.

ג. יש לו מיגו דאי בעי אמר שמתה אשתו, שנאמן בזה (כמבואר לעיל תחת הכותרת 'בעל שאמר שאשתו מתה').

חזקה שליה עושה שליחותו

נחלקו הפוסקים (הובא בפת"ש) במקרה שמסר גט לשליח ולא ידוע אם השליח מסר הגט ליד האשה, האם יכול כעת לישא אשה נוספת -

◀ מבי"ט - הגמרא בגיטין אומרת שאומרים חזקת 'שליח עושה שליחותו' רק לחומרא. אך התוספות שם מחדש שאומרים כן לקולא במקרה שבו אם השליח לא יקיים את שליחותו אזי המשלח יכשל בעבירה.

◀ נוב"י - תוספות מדברים במקרה כגון מי ששלח שליח לעירוב תחומין או להקריב עבורו קרבן, אבל בנידו"ד אין לומר חזקה זו כיון שלא ברור שהאשה תתרצה להתגרש, ועוד שלא ברור שבי"ד יסכימו להזדקק לה שהרי כיום הדיינים נוטלים שכר ויתכן שאין לה כסף.

יא) היכן שאין חדר"ג

שו"ת רא"ש, שו"ע - טוב לעשות תקנות בנידויים שלא לישא אשה נוספת.

יב) יד) שהה עשר שנים ולא ילדה

דין מי ששהא עשר שנים בלא ולד - יתבאר בסימן קי"ח (כתובות), וקנ"ד (גיטין).

יג) חיובי אשה

יבמות סה:, שו"ע - אשה לא מצווה על פו"ר.

רמב"ם (הלכות אישות), רמ"א - מ"מ לא תעמוד בלא איש משום חשדא. ב"ש - משמע שסובר שאין על אשה מצוות 'שבת'. ובתוספות (גיטין מא:) כתב לאחד השיטות שיש מצוות שבת באשה.

האחרונים הקשו שהרי הרמב"ם פסק (הלכות איסורי ביאה) שמותר לאשה שלא להנשא לעולם-א. באה"ט - אינה מחוייבת לא מצד 'שבת' ולא מצד הרהור, אבל עצה טובה קמ"ל משום החשד.

ב. רע"א - חייבת להנשא משום חשד, חוץ ממקום שאין בו חשד כגון שגרה במקום שכולם נשים או סריסים (- שאין להם תאוות נשים).

סימן ב/ שיקח לו אשה הגונה

גמרות

קידושין דף ע. אמר רבב"ח כל הנושא אשה **עד** דף עב: ת"ר גר נושא ממזרת כתובות דף יד. רמי ליה אביי לרבא **עד** דף יד: במשנה פסחים דף מט. תניא ר"ש אומר **עד** דף מט: וכן מי שיצא

ס"ק יסודיים בפת"ש

ס"ק א, ה, ו, ז, ט, י

(א) אשה הוגנת לו

קידושין ע., **שו"ע** - לא ישא אשה שיש בה שום חשש ממזרות וחללות וכדומה.

קידושין ע. - הנושא אשה לשם ממון הוי לו בנים שאינם הגונים.

נחלקו הראשונים¹ בביאור גמרא זו -

◀ ריב"ש, **רמ"א** - שנושא אשה שיש בה פסול עבור הממון.

◀ אורחות חיים, **רמ"א** - אפילו אם נושא אשה כשרה, לא יעגן אותה עבור ממון שהבטיח לו אביה, משום שמצער אותה ומשום הרהור עבירה.

חת"ס (הובא בפת"ש) - ולכן גם עני לא יעגן ארוסתו משום הרהור עבירה.

של"ה (הובא בפת"ש) - אף שלא ראוי לחתן לעגן, מ"מ אסור לרמות אותו או לכופו לשאת אותה ללא הנדונה.

כתובות כח.; **רמ"א** - מי שנושא אשה פסולה, בני משפחתו שוברים חבית ברחבה ואומרים 'אחינו בית ישראל פלוני ממשפחתנו נשא אשה שאינה הוגנת לו, וחוששים שמא ידבק זרענו בזרעו' ונקרא קצצה.

רמ"א (בשם נמו"י ב"ב) - וכשם שהמשפחה יכולה למחות במוכר קברות אבותיו, כך יכולה למחות משפחתו במי שנושא אשה שיש בה פיסול.

(ב) חזקת כשרות וממי להתרחק

קידושין עו: - חכמים אומרים כל המשפחות בחזקת כשרות, וא"צ לבדוק. אא"כ יצא ערער (לקמן סעיף ג).

1. עפ"י הגר"א.

כתובות כד. - נאמן אדם לומר זה כהן להאכילו תרומה, אבל לא נאמן להשיאו אשה.

נחלקו הראשונים בביאור הגמרא -

◀ רש"י, שו"ע (לפי הב"ש²) - חוששים שמא הוא ממזר³.

תוספות - קשה:

א. 'זיל גלי או נסיב כוותך', מוכח שאם ילך למקום אחר ישיאו לו אשה ללא בדיקה.

ב. 'נאמן אתה לפסול עצמך ואין אתה נאמן לפסול בניך', משמע שהבנים כשרים בפני עצמם.

◀ תוספות - יכול לישא אשה רגילה שאין חשש ממזרות, החשש הוא רק לחללות ובגמרא מדובר לישא אשה מיוחסת בכדי שיוכלו בנו או חתנו לשמש על גבי המזבח, לזה צריך בדיקה.

נחלקו הפוסקים לאיזה ענין חוששים לחללות -

◀ ב"י - אפילו בתו לא יכולה להנשא לכהן שמא היא בת של חלל.

◀ ב"ה - בתו יכולה להנשא לכהן, החשש הוא רק לענין שבנו ישמש ע"ג המזבח.

◀ רמב"ם - המ"מ הסתפק בדעתו, האם סובר שאף למזר חיישינן⁴ (כרש"י) או שמא רק לחלל חושש (כתוספות).

2. עיין לקמן סימן ג סעיף א תחת הכותרת 'חשש עבד', שיש שדחו את ראיית הב"ש. וכן מסקנת האחרונים.

3. אמנם זה כתב רש"י בדף כה:.. אך בדף כד. כתב - 'אינו נאמן להשיאו אשה מיוחסת, מעלה עשו ביוחסין'. פשוט דבריו שדווקא אשה מיוחסת לא ישא, דהיינו שלא חוששים שהוא ממזר אלא חוששים שמא הוא חלל ואז אם ישא אשה מיוחסת יבוא לומר שבתו כשרה לכהונה ולא יזכרו לבדוק אותה באביה. אך בכדי שלא תהא סתירה, אפשר לדחוק ברש"י שכוונתו מיוחסת היינו שאם גם לה אין שום חזקת כשרות אזי לא גזרו חכמים לאסור אותם להנשא, רק באשה מיוחסת - קרי בעלת חזקת כשרות - גזרו חכמים.

אמנם יש להעיר גם מסוגיא דבדיקת ארבע אמהות (קידושין עו). רש"י (ד"ה לויא וישראלית) פירש שכל המשנה מדברת בכהן שאסור לישא אשה עד שיבדוק, משמע שזה רק חשש חללות ולא חוששים לחשש ממזרות. מצד שני נראה מרש"י (ד"ה בודקין) שהחשש הוא ממזרות שכותב 'בודקים שלא היו ממזרות או אחת מן הפסולות לקהל'. וכן הבין בדעתו התוספות.

4. עיין לקמן, סימן ג סעיף א, שהב"ש הוכיח שהרמב"ם - שו"ע סובר כרש"י שבכל אדם צריך לחשוש שמא הוא עבד או גוי.

- ב"ש - לכל הדעות קשה, שהרי קיי"ל (קידושין עו. שהובא בריש הסעיף) שרק אם יצא ערער חוששים לחללות או ממזרות⁵ -
- א. בקידושין מדובר שהמשפחה הוחזקה בכשרות, ואילו בכתובות מדובר שהמשפחה כלל לא מוכרת.
- ב. בקידושין מדובר על בדיקת ד' אמהות, בכתובות מדובר בבדיקה פחותה⁶.
- ג. תוספות - הגמרא בכתובות מדברת במקרה שיצא ערער).

משפחות שראוי להתרחק מהם

- קידושין עו: , שו"ע - ראוי להתרחק מ:
- א. משפחות המתגרות זו בזו או יחידים המתגרים זב"ז, שמוכח שיש פסול באחד מהם ולכן לא מניחים להם להדבק זה בזה.
- ב. משפחה בעלת מצה ומריבה.
- ג. יחיד המרבה מריבה ועז פנים ביותר (אא"כ הוא כהן).
- ד. הפוסל אחרים תמיד.
- ה. מי שיש בו אכזריות, עזות פנים, שונא הבריות ואינו גומל להם חסד (דווקא שכל הסימנים נמצאים בהם).

ג) יצא ערער

- קידושין עו. במשנה - הבא לישא אשה בודק אחריה ארבע אמהות (-סה"כ שמונה), כהנים ולויים בודק עוד אחד (-סה"כ שתיים עשרה)⁷.
- ובגמרא - אשה לא צריכה לבדוק את החתן, כיון שלא הוזהרו כהנת לינשא לפסולים. ואיש שבודק, בודק רק באמהותיה שהאבות כשרים יוצא קול על פסול יחוס.

נחלקו הראשונים בביאור דין זה -

◀ רמב"ם⁸, שו"ע - המשנה עוסקת בכל אדם הבא לשאת אשה. אלא שאם יצא ערער על חללות רק כהן צריך לבדוק, אם הערער על ממזרות גם ישראל צריך לבדוק. והחילוק

5. אמנם הב"ש הקשה קושיא זו רק לרמב"ם. אבל לכאורה זה קשה לכולם, כפי שתוספות הקשה לעצמו להדיא.

6. צל"ע כמה בדיוק.

7. רמב"ם, שו"ע - בודק עשר אמהות. והח"מ נותר על דבריו בצ"ע.

8. לכאורה שיטה זו היא ממש שיטת התוספות: החשש הוא רק בכהן הבא לישא אשה. כדמוכח מכך שאשה לא צריכה לבדוק מצד פסולי כהונה. ואגב שבודקים חשש חללות כבר בודקים חשש ממזרות. ואם בא לישא ממשפחת לויים וישראלים יש יותר חשש לחללים כיון שלא מקפידים על חללות, וצריך

בין רישא לסיפא הוא שאם הכלה ממשפחת כהנים שמקפידים יותר על יוחסין צריך לבדוק רק שמונה אמהות, ואם הכלה היא ממשפחת לוויים או ישראלים צריך לבדוק שתיים עשרה אמהות.

הקשו האחרונים, מדוע האשה לא צריכה לבדוק, הרי הוזהרה לא להנשא לממזר. ובשלמא לפי רש"י (עיין לקמן תחת הכותרת 'מה מוגדר ערער?') ניחא כיון שזה רק קול, אבל לרמב"ם שמדובר שבאו ב' עדים קשה -

◀ ח"מ - צריכה בדיקה רק לא ארבע אמהות אלא פחות.

◀ ב"ש - לא צריכה בדיקה כלל כיון שספק ממזר פסול רק מזרובנן⁹, וחכמים החמירו דוקא באיש כיון שהתורה החמירה בו שאסור בפסולי כהונה (סברה זו מקורה בר"ן).

◀ רמב"ן (הובא בר"ן) - החילוק בין רישא לסיפא אינו מאיזה משפחה הכלה, אלא מה הערער - שאם הערער על חללות אזי רק האיש צריך לבדוק, ובודק שמונה אמהות. ואם הערער על פסולי קהל (וזה פירוש לוויים או ישראלים - דהיינו שהפסול שייך בהם) גם האשה צריכה לבדוק, ובודקים שתיים עשרה אמהות.

מה מוגדר כערער?

נחלקו הראשונים מה מוגדר ערער -

◀ רש"י - באו שניים והעידו שיצא קול.

ב"ש - לפי רש"י אם יבואו עדים שהתערב ממזר, גם האשה צריכה לבדוק, ולכן פירש את המשנה שמדובר שאין עדים.

◀ רמב"ם, שו"ע - באו שני עדים שהתערב במשפחה זו ודאי פסול¹⁰ ולא ידוע אם אדם זה הוא מצאצאי אותו פסול או לאו¹¹.

לבדוק¹². אלא שתוספות מעמידים שהמשנה עוסקת ביצא ערער של חללות, אבל אה"נ אם יצא ערער של ממזרות יודה לרמב"ם. אך יתכן שיחלוק עליו בנקודה של הבדיקה של הכלה בערער ממזרות.

9. קשה לי, מדוע אם יש אדם שבא ממקום אחר צריך לבדוק אותו מחשש ממזר (לפי הרמב"ם אליבא דמ"מ, וכן לב"ש), ואם יש ב' עדים שהתערב ממזר אומרים ספק ממזר ומותר. וצ"ל שחזקת משפחה היא משמעותית וחזקה ולכן לא צריך לבדוק אפילו יצא ערער.

10. לאפוקי מאלמנת עיסה שהתערב ספק פסול והוי ספק ספקא.

11. ב"ח בסוף סימן ז - אבל לכהונה צריך להחמיר גם בקול על ספק פסול. והקשה ע"ז הב"ש שהרי הרמב"ם מסביר את המשנה בקידושין דוקא בערער עדים, אבל קול אינו כלום. וצ"ב.

(ד) שתיקה

כתובות יד: - איזוהי אלמנת עיסה הכשרה לכהונה, כל שאין בה לא משום שתוק ממזרות ולא שתוק חללות ולא שתוק עבדי מלכים.

שו"ע - למדנו מכאן שכל השותק כשקוראים לו פסול - ה"ז פסול.

הקשו הראשונים, הרי קיי"ל (קידושין עא): יחוסתא דבבל שתיקותא -

◀ ראב"ד - שתיקה פוסלת רק כאשר יש בי"ד שיושבים לברר הפסולים. בזה"ז שתיקה אינה פוסלת בשעת מריבה שמצוה שלא לענות, אבל פוסלת אם שתק שלא בשעת מריבה.

◀ רש"י - שתיקה פוסלת רק כאשר שותק ביחס לפסול אחד וצווה ביחס לפסול אחר.

◀ רמב"ן, רשב"א - שתיקה פוסלת דווקא כאשר נתערב במשפחה פסול¹².

הקשו האחרונים, א"כ אף ללא השתיקה צריך לבדוק כמבואר לעיל (סעיף ג) -

◀ ח"מ - השתיקה פועלת שלא חוששים לכל המשפחה אלא רק לאותו אחד ששתק.

ב"ש - קשה הרי מפורש בשו"ע שחוששים לו ולמשפחתו וע"ז קאי הרמ"א.

◀ ב"ח - מדובר שיצא רק קול שאין לו גדר של ערער, ולכן צריך שתיקה כדי לפסול.

ולצב"ש - זה מיישב את הקושיא מהמשנה בקידושין, אבל עדיין קשה שהרי קיי"ל

שאלמנת עיסה פסולה ונמצא שאף שיש רק קול שפסול התערב במשפחה זו היא

אסורה אף ללא שתיקה.

◀ ב"ש (א) - מדובר שיש קול שהתערב ספק ממזר, שאף שקיי"ל (לקמן סעיף ה תחת

הכותרת 'מה הדין בספק ספיקא של ממזר לישראל') שהמשפחה מותרת, אם שתקה נאסרת.

◀ ב"ש (ב) - מדובר שיש קול שהתערב ספק חלל אסור, שאף שקיי"ל שאם נשאת

לא תצא, אם שתקה תצא.

מהר"ם פדואה, **רמ"א** - אם אמרו על זרעו שהוא פסול, ושתק - מעיקר הדין שתיקה

מועילה מדין 'יכיר'. אבל יש לצרף את הדעות הנ"ל להקל ששתיקה לא תמיד מועילה,

ולצרף את דעת בה"ג ש'יכיר' פוסל את זרעו רק בהכרת בכורה, ולכן למעשה רק למיחש

בעי.

(ה) אלמנת עיסה

כתובות יד. - נחלקו התנאים האם אלמנת עיסה מותרת להנשא לכהן, דעת רבי יהושע

שמותרת כיון שזה ספק ספיקא, ור"ג אומר מה אעשה ובי"ד של כהנים שומע לכם לרחק

אבל לא לקרב.

12. עיין לקמן עוד שתי נפקותות כאשר שותק.

שו"ע - הלכה כר"ג שלכתחילה לא תנשא לכהן, ובדיעבד לא תצא. אבל אם יש ספק אחד, אם נשאת תצא.

הגדרת אלמנת עיסה

נחלקו הראשונים בפירוש המושג אלמנת עיסה -
 ◀ רש"י (א) - אשה הנשואה לספק חלל¹³.
 ◀ רש"י (ב) - אשה הנשואה לספק ספקא של חלל.
 ◀ תוספות, **שו"ע** - אשה הנשואה למשפחה שנתערב בה ספק חלל, שספק הוא שמא בעלה הוא ספק חלל.

נחלקו האחרונים, מתי צריך לחשוש לחללות -
 ◀ ב"ש - מדובר שיש עדים, אם יש רק קול א"צ לחוש לזה.
 ◀ ב"ח - זה נכון רק בישראל, אבל כהן צריך לחוש אפילו לקול שנתערב חלל.

אם האשה טוענת ברי

כתובות יד. - הגמרא מקשה, מדוע ר"ג פוסל אלמנת עיסה הרי ר"ג סובר שאם טוענת שנבעלה לכשר נאמנת, ומתרצת שר"ג הכשיר רק בטוענת ברי.
 ב"ש - להלכה (סימן ו, סעיף י"ז) קיי"ל שאשה לא נאמנת בטענת ברי עד דאיכא תרי רובי א"כ לכאורה גם כאן לא תהיה נאמנת בטענת ברי שנבעלה לכשר¹⁴. ואם **שותקת** אזי אפילו בדיעבד תצא, שהרי קיי"ל (לעיל סעיף ד) שכל שתיקה במקום שיש תערובת של חשש פסול הרי היא פוסלת. אלא צ"ל שמדובר שאומרת שאינה יודעת.

מה דין בתה?

קידושין עה. - לכו"ע בת של אלמנת עיסה אסורה לכהונה כי אין לה חזקת כשרות¹⁵ (ולכן לדעת כל התנאים המוזכרים שם בבריתא יש לפסול גם אלמנת עיסה לכהונה, כי ברור לכל התנאים שאם הבת פסולה אף האם פסולה).
 נחלקו הראשונים מה כוונת הגמרא -

13. ב"ש - בניני איסור והיתר זה לא מוגדר ס"ס, וצ"ל שכאן הגדרים שונים. וכך מובן שאומרים כאן ס"ס כאשר ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת. אמנם אם מדובר בספק ממזר א"ש כי באיסור דרבנן אמרינן ס"ס בכה"ג.
 14. רע"א - נראה שנאמנת, אנו פוסקים דלא כר"ג רק כדי לחוש לרבי יהושע, והרי כאן רבי יהושע מודה.
 15. לכאורה צ"ב מדוע חזקת האם לא מועילה לבת, הרי ביחס לטענת ברי של האם קיי"ל (כתובות יג:): שחזקת האם מועילה לבת.

◀ תוספות (שם עפ"י הבי"י), **רמ"א בשם י"א קמא** - היינו שאפילו בדיעבד אם נשאת תצא.

ח"מ, ב"ש - כוונת התוספות רק לפסול לכתחילה את הבת. שהרי הם משווים זאת למעלה שעשו ביוחסים שצריך תרי רובי וגם שם זה רק לכתחילה.
 ◀ תוספות¹⁶ (כתובות ד"ה ת"ר), **רמ"א בשם י"א בתרא** - דין הבת כדין האם, שלכתחילה לא תנשא לכהן ואם נשאת לא תצא.

מה הדין בספק ספיקא של ממזר לישראל?

הסוגיא עסקה במשפחה שהתערב בה ספק חלל, והרמב"ם כתב שכן הדין אם נתערב ממזר או ספק ממזר. נחלקו הפוסקים בביאור דבריו -
 ◀ ב"י בדעת הרמב"ם, **שו"ע** - ס"ס של ממזר אסור לכל ישראל, ולכתחילה לא תנשא ואם נשאת לא תצא.
 ◀ מהרש"ל, ב"ש - לשון ר"ג הוא 'בי"ד של כהנים שומעים לכם לרחק' משמע שזו מעלה בכהנים דווקא. ולכן צ"ל שס"ס של ממזר אסור רק לכהנים.

משפחה שנטמעה נטמעה

קידושין ע. **רמ"א** - משפחה שנטמעה נטמעה¹⁷, שנאמר 'וישב מצרף ומטהר כסף, והיו לה' מגישי מנחה בצדקה'. ומ"מ מוסרים לצנועים כדי שידעו לפרוש מהם. ואם טרם התערבו, מפרישים אותם.
 ר"ן - כיון שלעת"ל יטהרו הרי שגם כיום הם טהורים שהרי אין בין עוה"ז לימות המשיח.

לכו"ע אם יבואו שני עדים ויעידו נאמין לדבריהם, ואם זה ספק אחד יוציא והולד ספק ממזר (ככל ספק דאורייתא), ואם זה ס"ס לא תצא והולד כשר. נחלקו האחרונים האם נכון שילכו להעיד לכתחילה -

◀ ח"מ - אם יש ב' עדים היודעים בפסול שנתערב במשפחה זו ילכו ויעידו, שהרי אם אדם זה ישא אשה ואח"כ יבואו ב' עדים הרי הבן יהיה ספק ממזר
 ◀ ב"ש - מוכח בש"ס שלא יבואו ויעידו. אבל אם יודעים על חלל צריך לגלות שהרי לא אוסר אותו לקהל, ומוכח מכך שהרי הם לא יטהרו לעת"ל.

16. דעת ר"ת שלא גורסים אלמנת עיסה אלא עיסה שכל הסוגיא עוסקת בבת הנולדת מאותה משפחה.

17. ב"ש - קשה, שהרי קי"ל שממזר לא ידוע לא חי. וצ"ל שמדובר שבמקומו הוא ידוע ובמקום אחר אינו ידוע וקמ"ל שלא לגלות במקום שאינו ידוע בו.

ו) בת ת"ח

פסחים מט: , **שו"ע** - לעולם ישא בת ת"ח, וישיא ביתו לת"ח. לא מצא ישא בת גדולי הדור (- בעלי צדקה ומעש"ט), אח"כ ראשי כנסיות, אח"כ גבאי צדקה, אח"כ מלמדי תיבנות.

ברכי יוסף (הובא בפת"ש) - למרות שאין לנו כיום גדר ת"ח, כיון שגם בעה"ב הלכו והדלדלו ודאי ישתדל לישא ת"ח שבדור, ומ"מ לא המדרש עיקר אלא המעשה שיהיה ירא שמים.

ע"ה ובת ע"ה

פסחים מט: - לא ישא בת ע"ה, שע"ה אם שקץ ונשותיהן שרץ ועל בנותיהן הוא אומר 'ארור שוכב עם בהמה'.

נחלקו הפוסקים בהגדרת ע"ה לענינו -

◀ טור - דווקא בעובר להכעיס, שהרי המשך הסוגיא שמותר לנוחרו ביו"כ.

◀ ב"י, **רמ"א** - אפילו רק לא זהיר במצוות.

ט"ז - רש"י כתב שהטעם שאסור לשאת בת ע"ה הוא מחמת שתסיתהו שלא ללמוד תורה, ולכן אם היא מבינה מעלת התורה מותר לשאת אותה.

ברכי יוסף (הובא בפת"ש) - לפי זה גם מותר לשאת בת של עשיר ע"ה שקיבל על עצמו לזון את חתנו, כי אין חשש שהאשה תסית אותו לעסוק בסחורה.

בת אחותו

יבמות סב: , **רמ"א** - מצווה לשאת בת אחותו.

נחלקו הראשונים בטעם הלכה זו -

◀ רש"י - לפי שאוהב את אחותו יאהב גם את בתה.

◀ תוספות - לפי שרוב הבנים דומים לאחי האם, נמצא שהוא ובת אחותו הם בני אותו מזל.

◀ רמב"ם, **רמ"א בשם י"א** - מחמת שנאמר 'מבשרך לא תתעלם', ולפי"ז נמצא שיש גם מצווה לשאת את בת אחיו.

צוואת רבי יהודה החסיד

נחלקו הפוסקים (הובא בפת"ש) האם צריך לחוש לצוואת רבי יהודה החסיד שלא ישא אשה ששמה כשם אמו -

◀ נוב"י - א"צ לחשוש כי צווה רק לזרעו.

◀ חכמת אדם - צווה רק כשוויים בשמותיהם ג' דורות.

◀ חת"ס - במקום זכות תורה אין לחשוש כלל, כשאין זכות תורה ישנה את השם.

ז) מצורעים

יבמות סד: , שו"ע - לא ישא ממשפחה שהוחזקה ג' פעמים להיות מצורעים או נכפים. נמו"י, ח"מ - אע"ג שבגמרא איתא שלענין נפשות תרי זימני הוי חזקה, זה דווקא כגון ששתי אחיותיה מצורעות, אבל לא מחזיקים את כל המשפחה למצורעים עד שיוחזקו ג"פ.

ח) כהנת לע"ה

פסחים מט. , שו"ע - ע"ה לא ישא כהנת, ואם נשא 'אלמנה או גרושה וזרע אין לה'. חו"י (הובא בפת"ש) - אין בימינו עם הארץ שמוזכר בש"ס, כמו שלא קורעים אותו מגבו כדג (ולא פירש טעמו).

ט) קטנה לזקן

סנהדרין עו: , שו"ע - 'אל תחלל בתך להזנותה' - שלא ישיא בתו הקטנה לזקן. ואף ליבם משיאים עצה ההוגנת לו שישא כמותו ולא יכניס קטטה לתוך ביתו. ספר חסידים, ח"מ, ב"ש - אם הבת מתרצה לשאת זקן מותר שאין לחשוש לזנות.

י) נישא ע"מ לגרש, נושא בב' מקומות

יבמות לז. , שו"ע - ת"ח שהיו הולכים לעיר אחרת ונושאים אשה ליומיה. ומקשה הגמרא, הרי אסור לשאת אשה ודעתו לגרשה. ומתמצת הגמרא שמותר כשמודיע לה שנושא אותה ע"ד זה. ומקשה הגמרא, הרי אסור לשאת נשים בב' מקומות שונים שמא ישא אחותו מאביו. ומתמצת שאם האב מפורסם שמו עליהם ואין לחשוש. ב"ש - הגמרא שם אומרת תירוצ' נוסף, שחכמים רק היו מתייחדים עמם ולא היו בועלים אותם, והרמב"ם - שו"ע לא פסקו כתירוצ' זה.

בית מאיר (הובא בפת"ש) - כשמתה אשתו ונושא אשה אחרת - מותר לשאת במקום אחר, שאין לחשוש שאחישא את אחותו כיון שהרגילות שלוקח את ילדיו עמו למקומו החדש.